

NÉMET NYELVÉSZETI DOLGOZATOK
ARBEITEN ZUR DEUTSCHEN SPRACHWISSENSCHAFT

S Z E R K E S Z T I

SCHWARTZ ELEMÉR

IX.

MAAR GIZELLA

A SOPRONI SZÖLLŐMŰVELÉS ÉS SZÓKINCSE
DER ÖDENBURGER WEINBAU IN WORT UND BILD

B U D A P E S T, 1 9 4 3

*Szelvt. O. 4468/
19.*

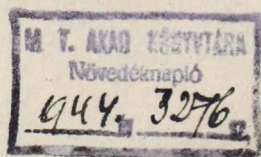
M A A R G I Z E L L A

A SOPRONI SZÖLLŐMŰVELÉS ÉS SZÓKINCSE

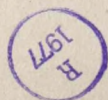
B U D A P E S T, 1 9 4 3

261373

Kiadásért felelős: Maar Gizella.

42.943. - Királyi Magyar Egyetemi Nyomda. (F.: Thiering Richárd.)

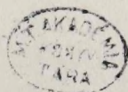

Tartalomjegyzék.

(Inhaltsangabe)

	Oldal—Seite
1. Bevezetés (<i>Einleitung</i>)	7
2. A soproni szőlővidék (<i>Das Ödenburger Weingebiet</i>)	10
3. A szőlőtőke (<i>Der Weinstock</i>)	12
4. Szőlőfajták (<i>Traubensorten</i>)	13
5. A soproni szőlők metszésének és művelésének módja (<i>Erziehungsart und Schnittmethode in den Ödenburger Weingärten</i>)	14
6. Az ültetésmód (<i>Das Aussetzen</i>)	16
7. A szőlő megmunkálása (<i>Die Bearbeitung der Weingärten</i>)	17
8. A nemesítés (<i>Die Veredlung</i>)	20
9. A szüret (<i>Die Lese</i>)	21
10. Szüreti szokások (<i>Weinlesefeste</i>)	23
11. A borpince és berendezése (<i>Der Weinkeller und seine Einrichtung</i>)	26
12. A bor kezelése (<i>Die Behandlung des Weines</i>)	29
13. A bor értékesítése (<i>Verwertungsformen</i>)	30
14. A szőlőcsöszök (<i>Das Hüterwesen</i>)	32
15. Időjárások (<i>Wetterregel</i>)	34
16. A szőlőművelés szókincse (<i>Wortschatz</i>)	35
17. Nyelvjárási szöveg (<i>Das Veredeln, Einschulen und Aussetzen, Mundarttext</i>)	47
18. Könyvészet (<i>Schrifttum</i>)	52

1. Bevezetés.

Rendszeres szőlőművelés első nyomaival Sopronban még a római korban találkozunk. Probus császár Kr. után 278 körül nemcsak Bécs vidékén, hanem egész Pannóniában, főleg Sopron, Szombathely, Buda, Pécs és a Balaton körül az arra alkalmas talajt szőlővel ültette be. Valószínű, hogy a soproni szőlők a népvándorlás korában sem pusztultak ki teljesen. Arnulf császár egyik adománylevelében ugyanis említést tesz a pécskörnyéki, szombathelyi és kőszegi szőlőkről, feltételezhető tehát, hogy Sopronban is folyt még szőlőművelés.¹

Az 1277. évi városalapító oklevél már bizonyos kiváltságokat tartalmaz a bordézsma-ra vonatkozólag, ami szintén bizonyítja, hogy a bortermelés régi alapokon nyugszik. Az oklevél kimondja, hogy a dézsma tulajdonosa, a győri püspök, köteles a dézsmát mindjárt szüret után must alakjában vagy napi árban szedni. E régi szokás miatt a püspökök gyakran összekülönböztek a várossal, és nem egyszer interdiktum alá helyezték. A dézsmapert Zsigmond ítélete fejezi be, mely szerint a bordézsma-szedésnek minden évben Márton másodnapján kell kezdődnie és közvetlenül a kivetés után a püspöknek a város falain belül fekvő pincéjébe kell a bort elszállítani. A püspök a bort itt addig raktározhatja, ameddig akarja, de ki nem mérheti, csak hordóban adhatja el.²

¹ V. ö. *Arthold*, Matthias: Handbuch des Weinbaues. Wien, 1929. 2. l. — *Teleki*, Siegmund: Weinbau und Weinwirtschaft in Ungarn. Berlin—Wien—Zürich, 1937. 7. l. — *Pálinkás* Gyula: Chronik der Weinkultur in Ungarn. Borászati Lapok albuma, 67 (1935), 12. l. — *Komoróczy* György: A magyar bor multjából. Borászati Lapok 67 (1935), 52. sz.

² *Házi* Jenő: Sopron középkori egyháztörténete. Sopron, 1939. 275—286. l. — Régi szokás volt, hogy a püspök a dézsma-szedés megkezdésekor a tanácsnak ebédet adott, hogy annál simábban menjen a dézsma beszédése (uo.). Az 1686-ban a Bertók-krónikában feljegyzett dézsma-szabályok ezen a régi szokáson kívül még egy érdekes szokást említenek. Ugyanis a dézsma-szedő nem mérhette le a hordók nagyságát, ha nem hitt a polgár adatainak, hanem előbb egy dénárt kellett a hordóba dobni. Ha a polgárnak volt igaza, elnyerte a pénzdarábot. Ellenkező esetben a dézsma-szedő nemcsak a pénzt kapta vissza, hanem a letagadott bormennyiséget is megkapta. (*Bertók* Sámuel: Kronik für bescheidene Männer, Oedenburg, 1687.)

Középkori végrendeletekből és adománylevelekből is kitűnik, hogy a soproni polgárság vagyonának alapját a szőlők alkották.³ Alig volt soproni polgár, aki szőlőműveléssel nem foglalkozott volna. Jellemző, hogy a régi soproni krónikák pontosan beszámolnak minden évben az időjárásnak a szőlőre kedvező vagy kedvezőtlen voltáról, a termés minőségéről. A szőlőművelés fontosságát fejezi ki még az 1694. évi községi jegyzőkönyv egy mondata is: „Das Weinwesen betreffend ist es gemeiner Stadt und der armen Bürgerschaft einzige Nahrung und gleichsam die Seele.“⁴

A borkereskedelem súlypontja a XVI. századig Nyugat-magyarországon van. A középkorban a szerémségi szőlőhegyeken kívül Sopron, Pozsony és Szentgyörgy vidéke volt a legismertebb borvidék. Magyar főúr vagy gazdagabb köznemes pincéjében nem volt más található, mint soproni vagy szerémi bor. A királyi udvar is főleg sopronit vásárolt.⁵

Külföldön is elsősorban a soproni bort ismerték. Sopron borkereskedelme Lengyelországba és Sziléziába irányult. A magyar királyok és osztrák hercegek számos kiváltsággal látták el a várost, hogy borkereskedelmét előmozdítsák. A tokaji csak a XVI. században kezd feltűnni, és míg az egész középkor folyamán ismeretlen volt, most lassan kezdi kiszorítani a sopronit Magyarországon és külföldön egyaránt. A hétéves háborúban Sziléziának Poroszországhoz való csatolásával pedig Sopron elveszti legfontosabb borpiaját.⁶

Bár a kuruc háborúk alatt a szőlők nagy kárt szenvedtek és a polgárok csak bizonyos váltságdíj lefizetése mellett nyerték el az ostromló kurucoktól az engedélyt a szőlők megművelésére és a termés behozatalára,⁷ a soproni polgár vagyonát a XVIII. században is a szőlő képezi. A szőlők nagyrésze a belvárosi előkelő polgárság

³ V. ö. *Házi Jenő*: Sopron szabad királyi város története. Sopron 1921. skk., II. r.: tárgymutató. — *Mollay Károly*: Soproni élet a XV. század második felében. Soproni Szemle, 5 (1941), 109—122. ll.

⁴ *Póda Endre*: A soproni bor története, Sopron, I. l. — *Jellemző Serpilius Christian*: Die göttliche Käfer-Straffe című híres prédikációja is, melyet 1713-ban mondott el, mikor a szőlőbogarak tönkretették a soproni szőlőket.

⁵ V. ö. *Komoróczy i. m.*; *Takáts Sándor*: Magyarország borkivitele Sziléziába 1735-től 1755-ig. Magyar Gazdaságtörténeti Szemle 10 (1903), 373—374. ll.

⁶ *Takáts i. m.*

⁷ *Paur Iván*: A soproni szőlők veszedelme a kurucvilágban. Akadémiai Értesítő, 17 (1857), 289. ll. — *Winkler Elemér*: Sopron emberföldrajzi leírása. Föld és Ember 5 (1925), 17. ll.

Soproni szőlősgazda.

kezében volt, ami bizonyítja, hogy érdemes volt szőlőműveléssel foglalkozni, annál is inkább, mert vincellér a külvárosi lakosság köréből számosan akadt.⁸ A szőlőbirtokos lakosság a maga teljességében a város falain belül lakott. Ugyanis a város azon részeiben, ahol a gazdapolgárság zöme lakott, majdnem minden második házban volt présház, amit sok helyen több család közösen használt, a város falain kívül pedig egyetlen présház nem volt.⁹

A XIX. században Sopronban is, mint a magyar borvidékeken általában, áttértek a minőségi termelésről a mennyiségire, melynek különféle gazdasági háttere volt.¹⁰ A század végén a filloxera nagy pusztításokat végzett, míg át nem tértek az amerikai alanyra való oltásra.

Nemzetiségre nézve a soproni bortermelők a mai napig is németek. A középkori német polgárság száma állandóan bővült alsó-ausztriai bevándorlókkal, tömegesebb bevándorlás különösen a XIV. század második felében történt. 1620-ig lehet visszamenni a jobbágyok beözönlésével, közöttük voltak azoknak, a ma földműveléssel foglalkozó soproni családoknak ősei, akik a polgárok sorába felvették. A *Wirtschaftsbürger* szó csak 1780 óta mutatható ki.¹¹

⁸ *Thirring* Gusztáv: Sopron városa a XVIII. században. Sopron, 1939. 181. l. — A szőlőmunkásokat az 1667-ben keltezett céhlevél tömörítette egybe. Ez a levél akadályozta meg intézkedései által, hogy más munkását bárki elcsalhassa, vagy hogy a kapás minden alapos ok nélkül gazdáját ott-hagyhassa. Előírta még, hogy a munkát napkeltekor kell kezdeni (*Koller* Gusztáv: A soproni céhek életéből, Budapest, 1915, 10. l.)

⁹ *Thirring*, uo. 86. l.

¹⁰ *Komoróczy* i. m.; v. ö. *Szekfű* Gyula: A magyar bortermelő lelki alkata, Budapest, 1932.

¹¹ *Házi* Jenő; Négy év múlva ünnepli Sopron alapításának 2000. év-fordulóját. Sopron, 1936. 10. ll.

2. A soproni szőlővidék.

(*Das Ödenburger Weingebiet.*)

A soproni határ szőlővel beültetett része közel 1400 kat. hold. Éghajlatát északon a Lajta-hegység, keleten a Fertő mérséklő hatása határozza meg. A legjobb bor a Fertő mellékén (Seegebirg) terem, főleg vörös borfajtákkal van beültetve a Dudles-hegy, a legsilányabb minőségű bor pedig a Kogelrieden terem.

A szőlővidék nagysága természetesen állandóan változik a városi építkezés kiterjedésével és új irtási területek szerzésével. Azonban a mai szőlőnevek nagyrészt már középkori oklevelekben is megtaláljuk. A nevek, melyekkel hajdan a soproni polgár szőlőit megjelölte, felvilágosítanak részben a föld minősége, fekvése és alakja felől, mások növényekre, állatokra vagy ásványokra emlékeztetnek. Némelyek a hajdani tulajdonosra, a talaj megmunkálására, volt legelőre, vagy valamilyen történelmi eseményre mutatnak.

A soproni dűlők nevei:

Anger (<i>aoŋərə</i>) ¹	Bodner-Scheibe (<i>pō'nəšaīm</i>)
Artzgruber (<i>oʔtskruīwə</i>)	Brunn-Dudles (<i>pruntū'ləs</i>)
Au (<i>aoə</i>)	Dudles (<i>tū'ləs</i>)
Beldles (<i>pöi'lləs</i>)	Dudles-Brunn (<i>tū'ləsprun</i>)
Berg (<i>pɛʔriwāi:cət</i>)	Edelbrunn (<i>ē'lprun</i>)
Boden-Klausner	Eisler (<i>aīslə</i>)
(<i>pəu'nklaosnə</i>)	Frauenhändel (<i>frāuhantl</i>)
Bodner (<i>pō'nə</i>)	Frettner (<i>frēitnə</i>)

¹ A nyelvjárási szavak fonetikai átírásánál általában a *Theutonista* jeleit használtam s ezektől csak néhány esetben tértem el. Ezek az eltérések *Schwartz Elemér* (Bevezetés a hazai német nyelvjáráskutatásba, Budapest, 1923; Lautschrift für deutsche Mundarttexte aus Ungarn. Deutsch-Ung. Heimatsblätter, Budapest 1930.) munkáján alapszik. Ettől az áttírástól egyszerűség kedvéért az u. n. *ich*: (*χ*) és *ach*: (*x*) hangokat csak az utóbbi jellel jelöltük. — Hálás köszönetünket fejezzük ki *Diebold Károly* és *Friedrich Károly* uraknak a fényképekért, dr. *Heimler Károly* úrnak, a Soproni Szemle. kliséinek szíves átengedéséért.

Gerichtsäcker (<i>krixtwāixət</i>)	Rohr (<i>rəwīsŋ</i>)
Glaser (<i>kləsə</i>)	Starkner (<i>štəknə</i>)
Grassner (<i>krəsənə</i>)	Steiger (<i>štaixə</i>)
Greisser (<i>kraissə</i>)	Kühberg (<i>khīəpəri</i>)
Greut (<i>kraiwāixət</i>)	Neuberg (<i>naipəri</i>)
Gritsch (<i>kričš</i>)	Erdburger (<i>əppuəxə</i>)
Glöckelberg (<i>klēikəlpəri</i>)	Olmützer (<i>ūmitsə</i>)
Grünestuben (<i>krēəštūm</i>)	Plagner (<i>plŋŋə</i>)
Gute Steiner (<i>kuidŋštōmənə</i>)	Plagnerscheibe (<i>plŋŋəšaim</i>)
Gute Weidengrund (<i>wai'nkrund</i>)	Potzmann (<i>pəutsmāo</i>)
Haussatz (<i>səts</i>)	Preischler (<i>praišlə</i>)
Hoch-Harmler (<i>hāmlə</i>)	Raffler (<i>rafflə</i>)
Hoch-Klausner (<i>hoxklaosnə</i>)	Rathmer (<i>rətmə</i>)
Hochmut (<i>hoxmuīt</i>)	Riesler (<i>rīslə</i>)
Höller (<i>hölə</i>)	Rosengartel (<i>rəuzŋkatl</i>)
Höllersgrund (<i>höləskrund</i>)	Rastkreutz (<i>rəstkraits</i>)
Hutbiegel (<i>huītpiəgl</i>)	Ruszten (<i>rustŋ</i>)
Ingerler (<i>iŋlə</i>)	Sand (<i>saondwāixət</i>)
Ircher (<i>iəxə</i>)	Saurüssel (<i>saoriəsł</i>)
Ircherspits (<i>iəxənəšpīts</i>)	Sauwühler (<i>saowīələ</i>)
Jodl (<i>ʃəu'l</i>)	Saxgrund (<i>səkskrund</i>)
Kalte Irnfried (<i>khoiti iənfrīt</i>)	Scheibel (<i>šaiwł ~ šaiwüj</i>)
Kanratz (<i>khōrəts</i>)	Scheichner (<i>šaixnə</i>)
Kauf (<i>kaofwāixət</i>)	Schwabenberg (<i>swŋmpəri</i>)
Kirch (<i>khīəxnə</i>)	Setzenrain (<i>sēitsərāi</i>)
Knapler (<i>knəplə</i>)	Spern-Steiner (<i>špənštəənə</i>)
Kohlenberg (<i>khūinpəri</i>)	Spitssteiner (<i>špitsštəənə</i>)
Königsberg (<i>khēinikspəri</i>)	Steiger (<i>štaixə</i>)
Kranawett (<i>krānəwēt</i>)	Steinhaufen (<i>štōəhaoffə</i>)
Kräftner (<i>krēiftnə</i>)	Stubenzaussig (<i>štīwłtsaossə ~ štīwüj-</i>)
Kreuz (<i>kraitswāixət</i>)	Stübel (<i>stīwł ~ štīwüj</i>)
Kroisbachersteg (<i>štaix</i>)	Sonnenberg (<i>sunnəpəri</i>)
Kronberg (<i>krāopəri</i>)	Tiefenweg (<i>tuiffəwēi</i>)
Kuhmaul (<i>khīəmai</i>)	Warme-Irnfried (<i>wəəmi iənfrīt</i>)
Felberbrunner (<i>fjōwəprunnə</i>)	Weitzer (<i>wātsə</i>)
Gauer (<i>kaə</i>)	Wiederer (<i>wītərə</i>)
Langschilling (<i>laəŋšüllin</i>)	Wolfsdrüssel (<i>wuifstriəsł</i>)
Magerler (<i>māxələ</i>)	Zarhalm (<i>tsəəhoim</i>)
Ranisch (<i>rāniš</i>)	
Rothepeter (<i>rodŋpētə</i>)	

3. A szőlőtőke.

(Der Weinstock.)

A tőke földalatti részei a gyökerek (*wuatsln*), melyek részben közvetlenül a föld felszíne alatt helyezkednek el (*taowuatsln*). A tőke (*štəuk, khəupf*) fejalakú, három-négy elágazással (*las*), melyekből a hajtások (*tr̄w*) fakadnak. A metszéskor meghagyott egyéves vessző a szálvessző (*štupfə, sqtl, pəuŋ*), a következő évi szálvesszőt szolgáltató vesszőből lesz metszés után a biztosító csap (*štumpf, kniəliŋ*). Az egyéves hajtások általában a vesszők (*rēim*), a levél (*plātł*) hónaljában ülő szemből fejlődött hajtások a hónaljajtások (*iəksypruit*). A nyári hajtások sokszor a karón túl nőnek (*kipfł*). A termő vessző elsősorban a szálvessző.

A hajtások a szemekből vagy főrügyekből (*aox, haoptaox*) fejlődnek. A főrügy mellett helyezkedik el az annál fejletlenebb mellékfűgy (*nēimaiğł*).

4. Szőlőfajták.

(Traubensorten.)

Számos fehér és vörös szőlőfajta van elterjedve. A fehérfajták közül a legelterjedtebb a furmint, mely Zapfner (*tsəpfəti*) néven ismert. A sárga muskotály (*muškətöllə*) és nemesebbik válfaja, a muscat ottonel (*muskətottənö*), és a különböző régi Weyrer (*wairə*) fajták (*špītswairə*; *pütswairə*) foglalják el a második helyet. A zöld veltelini Alsó-Ausztriából zöld muskotály (*krēəmuškətöllə*) néven terjedt el Sopron környékén. Régi fajta a rakszőlő (*süwəwaisü*), Reifler (*rəflə*) és Zierfandler (*tsiərifälə*). Előfordulnak még a rizling (*rīslə*) passatutti (*passəttütü*), rulandi (*rülēində*) és tramini (*tramīni*) fajták is. A felsorolt szőlőfajták különösen az alsóausztriai borvidéken vannak elterjedve.

Vörös szőlőfajták (*pləwü*) a burgundinak (*pəkundə*) ismert kékfrankos, a kék portugizi (*puətəkēsə*) a korai burgundi (*jakəuwaiimbə*), „Scheukörnler“ (*šəikhēəndlə*), a kék furmint (*pləotsəpfətü*) és a kék görögszőlő (*pləokrixisü*).

Elvértve még direkttermő fajták (*tirektrəxə*) is előfordulnak, mint a noah (*noə*, *əəppiəwaimbə*) delaware (*telləwāri*) és othello (*hotellə*).

5. A soproni szőlők metszésének és művelésének módja.¹²

(*Erziehungsart und Schnittmethode in den Ödenburger Weingärten.*)

A mult század végéig a szálvesszős porbujtás (*pēiñāilēiñ*) volt a szokásos művelési mód, melyet kopasz fejre való metszéssel kapcsoltak össze. A szálvesszőt (*pəuŋ*) félkörívben (*sqtļ*) meghajlították, majd a földre fektették úgy, hogy a vége (*šnarŋ*) néhány szemnyire a földből kiállt. Ha a szálvesszőt megfelelően mélyebbre fektették le, tőkepótlásra is szolgált. Több szálvesszőt is fektettek le egy tőkéről gyökereztetés céljából, melyeket levágva az anyatökről, az akkor még saját gyökerén élő európai fajták szaporításánál alkalmazták.¹³

A porbujtásos művelést a filloxera pusztításai után kiütközött új szőlőkben egy másik szálvesszős művelési forma (*štupfərāilēiñ*) váltotta fel, mely hasonlít a Stájerországban szokásos metszési formához.¹⁴ A szálvesszőt (*štupfə*, *sqtļ*) félkörívben meghajlítva végével a talajba szúrják (*āilēiñ*).

Régen rossz vagy hiányzó tőke pótlására alkalmazták a döntést (*kruim*) is. A rossz tőkét szüretkor letiporták, és az őszi munkák alkalmával elásták. Az elásott tőkének (*prikk*) két legszebb venyigéjét meghagyták és a föld alatt ellentétes irányban fektették le úgy,

¹² Metszési módon értjük a termést hozó szálvesszőnek hosszát és alakját, művelési módon a tőke magasságát és alakját.

¹³ A porbujtás Bíró szerint régi magyar művelési forma, mely Tokaj-hegyalján még ma is szokásos. (Bíró Géza: A szőlő metszése és művelési módjai. Budapest, 1935. 27. l.) Babo „ungarische Erziehungsart“-nak, (Babo u. Mach: Handbuch des Weinbaues und der Kellerwirtschaft. Berlin, 1893². I. k. 503. l.) Arthold pedig „burgenländische Schnittmethode“-nak nevezi (i. m. 58, 179, 181. l.). A szálvesszős porbujtás ugyanis akkor jellegzetes művelési módja volt a ruszt-kismartoni borvidéknek is. Schams mondja: „Alles, was ich vom Ruster Weinbau gesagt habe, gilt auch beim Oedenburger . . . Man schneidet hier wie in Rust, arbeitet mit den selben Werkzeugen, und hält besonders in guten Bergen späte Lese, wie dort.“ (Schams Franz: Ungarns Weinbau in seinem ganzen Umfange, Pesth, 1832. II. 262. l.)

¹⁴ Arthold, i. m. 177. l.

hogy a végük a talajból ismét kiállt. A lefektetett venyigéket (*krujwa*) a tőkének egy gyökerével erősítették a karóhoz. Zöld oltással amerikai tőkék helyben való nemesítésére is alkalmazták.¹⁵ A döntést csak férfiak végezték.¹⁶

¹⁵ A döntés igen régi eljárás, melyet Pettenkoffer szerint nyugat felé Magyarországból vettek át. (Pettenkoffer Sándor: Szőlőművelés. Budapest, 1930. 142. l.) Schams ugyancsak magyar műveletnek mondja. (Ungarns Weinbau, I. k. 64. l.) Tumler szerint már a rómaiak is ismerték. (Tumler, Franz: Herkunft und Terminologie des Weinbaues im Etsch- und Eisaktale. Innsbruck, 1924. 22. l.)

¹⁶ Ezért mondták:

krujm tōn nit ti puim.
Tēis tōn tmēinna,
Tēi khēinna.

6. Az ültetés mód.

(Das Aussetzen.)

Az ültetés alapja régebben szabályos háromszög (*τριαγγλ*) volt, vagyis az így kiültetett szőlő mindegyik tőkéje egy szabályos háromszög csúcspontján helyezkedett el. Ma az ültetési alap szabályos négyszög.

Új szőlő kiültetését a forgatás (*ρεκυνη*) előzi meg. A szántó-föld szélében ásóval (*στηξαοφυι, κρωσαοφυι*) árkokat ásnak, úgy, hogy az egyik árok földjével a másikat betemetik. Ügyelnek arra, hogy a felszíni réteg (*παοετ*) a másik árok aljára kerüljön. A kiültetésnél (*αοσσειτη*) spárgát (*σνου*) feszítenek ki, és a földet megfelelő hosszúságú karó segítségével kimérik (*αοστέικκə*). A kimért helyeket nádvevsszóval vagy kis karóval jelölik meg. Mellette ásóval háromszög-alakú lyukat vájnak és annak egyik csúcspontjában helyezik el a venyigét, vagy dorong (*κνιτ*) segítségével csinálnak mélyedést. A venyige körül felhányják a földet (*αοηαιφφυν*). A sorok közé babet, salátát vagy egyéb zöldségfélét ültetnek, hogy a fiatal tőkék gyökerét megóvják a cserbogarapajor pusztításától.¹⁷

Az újonnan kiültetett szőlő (*κρεϊφτη*) tőkéit az első két esztendőben kopaszra metszik (*κhuιμα*). Második évben már karót (*στέικκə*) kapnak. Harmadik évben metszenek csak szálvevsszöre és melléje kis karót (*τριμυι*) vernek le.¹⁸

Kiöregedett szőlők irtásánál (*αοσηκκə*) előbb kihúzzák a karókat, halomra összerakják, aztán metszőollóval lenyesik a venyigéket (*οραφφə*). Az egyik munkás a tőkénél kezével lyukat váj, a másik fejsszéval (*hak*) vagy csákányszerű kapával (*ραιθηο*) kivágja.

¹⁷ A régi ültetésű szőlő kimérésénél a háromszög csúcán egy ember állt, aki *zu! von!* kiáltásokkal irányította az ültetést és ügyelt a sorok egyenességére. (Frank Nándor soproni szőlőgazda közlése.)

¹⁸ A karók akácfaéből készülnek, és többnyire magyar vidékekről szerzik be őket. Maguk is készítenek. A karókat csomókba (*πιατ*) kötik és kocsin a szőlőbe szállítják.

7. A szőlő megmunkálása.¹⁹

(Die Bearbeitung der Weingärten.)

A tőkéket télre nem fedik be, így a tavaszi munkák a metszéssel (*šnai'n*) kezdődnek. A metszés ritkán nyúlik át márciusba, mert akkor a tőke már könnyezik (*rinnə*).²⁰ Régebben a gazda karácsony hetében elment mindegyik szőlőjébe és legalább két-három tőkét megmetszett, mert a karácsonyheti metszés jó termést ígért.

Metszéskor a szálvesszőt a földből kihúzzák és tövében levágják. Ugyancsak tövében vágják le a többi vesszőt is (*khuimə*), kivéve az előző évi metszésnél meghagyott csapból (*štumpf*) kinőtt venyigét, mely az új szálvesszőt szolgáltatja, és egy fiatal hajtást, melyet hosszú csapra (*štumpf, kniəliŋ*) metszenek, és amelyből a jövő évi szálvessző lesz. A levágott venyigéket összevágják, dróttal vagy zöld vesszővel (*wi'l*) csomókba kötik (*rēimpiətl*) és kihordják a szőlő végére (*qət*). Nyáron hazaszállítják és tüzelőnek használják fel.

Újonnan kiültetett szőlőkben az első három esztendőben a tőkéket kopaszra metszik (*khuimə*), vagyis a hajtásokat (*lasŋ*) tövig levágják. Irtás előtt pedig az öreg szőlő tőkein metszéskor a régi szálvesszőt meghagyják, és a szálvessző hajtásait (*tsapfui*,

¹⁹ Középkori adatokban felsorolt szőlőmunkák még ma is ismertek. A soproni Haberleiter-család szőlőinek műveléséről szóló adatokból is kiténik, hogy a szőlő művelése a XV. század második felében általában már úgy történt, mint ma. Megemlíti a metszést (*schneyden*), venyigegyűjtést (*rebenklawben*), első kapálást (*das erste hawen*), gyomlálást. Miután a kis karókat beverték (*steckenschlachen*), a dugványt (*pogen*) zöld vesszővel (*widell*) hozzákötötték (*pogenpintten*). A szőlővesszőt szalmával (*schawb, scheb*) kötötték a nagy karóhoz (*pyniten*). A harmadik kötözés után elvégezték a harmadik kapálást vagy azt gyomlálással (*rawffen, roffen*) helyettesítették. A szőlővesszőt fattyúhajtásaitól is megtisztították (*den weypperen gerawbt*). (*Mollay* i. m. 114. l.)

²⁰ Egy régi metszési szabály így szól:

šnaitsŋ in jēinnəri,
kriəkt klōni wāipolai.
šnaitsŋ in jēwruāri,
kriəkt krossi tšari-tšāri.
šnaitsŋ im meəts,
šnaitsŋ ins heəts.

štimpfūi) két-három szemnyire levágják. Ez a zsaroló metszés (*aofji-šnai'n*, *šnqattŋ*) fokozott terméshozammal jár.²¹ Régen a kacort (*wāimēissə*) használták, melyet a szőlőmetszőolló (*wāišā*, *tswikkšā*) már teljesen kiszorított.

Márciusban végzik az első kapálást (*foštŋhāo*). Munkaeszköz egy szívalakú kapa (*hāo*). Ugyanakkor kézzel a földet a tőke körül eltakarítják (*štaukaosrāmə*) és mélyedést (*rāi*) csinálnak. Régen, mikor a karókat tétre kihúzták, két-két tőke karóit halomra (*štēikkə-haiŋfūi*) összerakták, úgyhogy kapáláskor a napszám mértéke az volt, hány ilyen halomnyi részt kapáltak. Ugyanis kapálás közben a karókat a már kapált részre kellett átrakni. Kapával végzik a második (*aonətŋhāo*) és harmadik kapálást (*tritŋhāo*) is. A nyári gyomeltakarításhoz (*šəən*) trapézalakú kapát (*krikl*, *šəən*) használnak. Ha kevés a gyom (*kraot*), a kapálás neve „*nitašqpl'n*“. Az első kapálást ma már általában az őszi forgatás helyettesíti. A szőlőkével (*kruia*) való szántásra (*kruian*) csak nagyon kevesen tértek már át. Szántás után a tőke körül meglazítják a talajt.

Első kapálás után szúrják le a szálvesszőt (*štupfəvāilēiŋ*), a karókat pedig rövidnyelű fejszével (*hakl*) mélyebbre beverik (*štēikkəšlŋ*, *trimmšlŋ*). Második kapálás után a szálvesszőt és a csapot a karókhöz kötik (*əopintŋ*). Második kötözésnél (*hēiŋtŋ aofrixtŋ*) a fiatal hajtásokat kötik a karókhöz, mégpedig a tőke hajtásait a tőke karójához, a szálvessző hajtásait részben a tőke, részben a szálvessző karójához. Egyidőben a venyigéket fattyúhajtásaitól (*iəksŋpruīt*) is megtisztítják és a felesleges indákat (*hākəl*) is kitörlik.²²

A harmadik kötözés (*aospintŋ*) után a karó magasságán túl nőtt hajtásokat (*kipfūi*) levágják (*īwəšnai'n*). A kötözést asszonyok végzik szalmával (*štrō*).²³ A szalmaköteget (*paŋgət*) benedvesítik és köténybekötik. A venyigéket úgy kötik a karóhoz, hogy a szalmaszálakat csomóra (*mašŋ*, *pintəpantl*, *šwoaf*) csavarják.²⁴

²¹ Sokszor kigúnyolják azokat, akik a zsaroló metszést alkalmazzák. Azt mondják: *tə hət aofjikrəkət*. — *Wan ə hiəš əinikhimnt*, *plaiptə hēiŋgə*. — *Wans krəutŋ rēiŋt*, *plaims štēikkə* (t. i. a sűrű ágzatban).

²² Akik az indákat rajthagyják, azokat kicsúfolják: *hākəlfrəŋk*, *hākəl-kēišl*, stb. (Frank, Göschl családnevek.)

²³ A kötözéshez csak rozsszalmát használnak, melyet kézzel csépelnek, télen gereblyén átfésülik és kirázzák (*štrəoaspaitŋ*). A kalászokat levágják és a szalmát nagyobb kötegekbe (*šāw*, *šəipasŋ*) kötve a padláson felállítják. A munkához kisebb kötegeket (*paŋgət*) készítenek.

²⁴ Mivel a munka gyorsan folyik, azt mondják: *Pintəpantl*, *həpša puntŋ*.

A munkaév a szürettel nem fejeződik be. Az őszi munkák közé tartozik a trágyázás (*mistŋ*). A trágyát kapával a tőke körüli mélyedésbe helyezik. A talajt villával (*kopüi*) vagy ásóval (*krqwsaofüi*) felássák (*umkrqm*). Késő ősszel a szalmakötegeket késsel feltépi (*pantlrajsŋ*) és elégetik. Az őszi munkák sokszor el is maradnak és tavasszal végzik el őket.

A szőlőmunkákat úgy kezdik, hogy mindenki egy sor (*raj*, *kqsŋ*) elé áll (*si āošōjn*). Aki elmarad, kicsúfolják (*lāusaora*).

Szokás még az egész évi munka bérbeadása (*īwā haps*, *in pštaond kēim*). A bért a tőkék száma szerint állapítják meg.

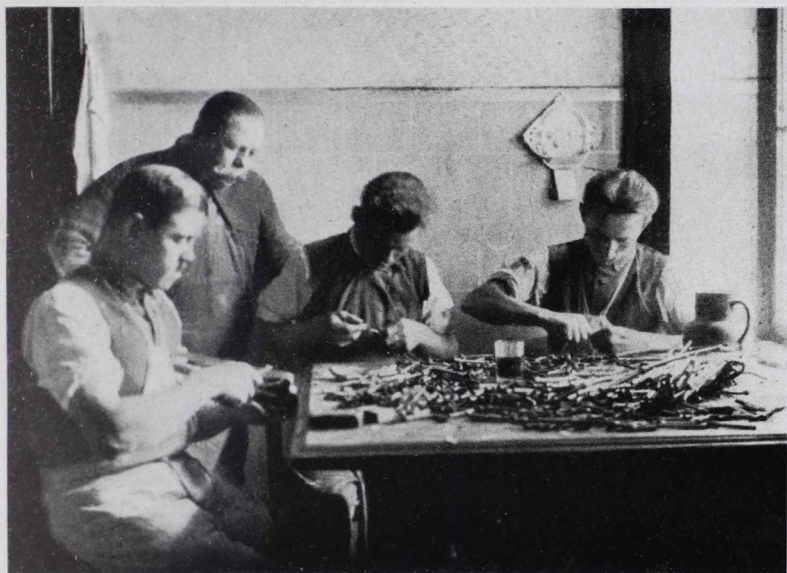
A peronoszpóra (*pęaranaspuāra*) ellen nyáron többször permeteznek (*špritsŋ*). A rézgálicot (*khupšajitruj*) összetörik, feloldják és a permetező lajtban (*špritslqad*) elkeverik. A permetező anyagot (*matrai*) a lajtban többször felkeverik szőlőkaró és egy arra kötött lánc (*riāštēikkā*, *riāpaitšŋ*) vagy köpű (*štoštāoŋa*) segítségével.

Nedves meleg időben lép fel a lisztharmat (*mōtao*) is, mely ellen azonban különösképen nem védekeznek. Ugyanez áll a szőlőmolyra (*haiwum*, *saoawum*) is.

8. A nemesítés.

(Die Veredlung.)

A nemesítéshez, melyet a gazdák maguk végeznek, a Riparia Portalis (*ti wüdn*), Berlandieri (*pełantri*) és Kober-fajták szolgáztatják az alanyt (*untəlqx*). Az alanyt hosszú karókra felhúзва nevelik (*rēiwšui*). Többször kötözik és megtisztítják az indáktól, nyáron pedig a fattyúhajtásokat állandóan kivágják. A venyigéket ősszel levágják, hazaszállítják és egyforma hosszúságú darabokra vágják, az oltóvesszőt pedig egyrügyes darabokra (*kuits aox*). A ferde vágási felületbe nyelvet (*tsunə*) vágva párosítják az alanyt az oltóvesszővel. Az oltványokat (*fərē'lə*) ládába rakják szénpor (*khuiŋštaow*), vagy moha (*məus*) közé, úgyhogy a beoltott rügy (*khēipjüi*) felül van. Miután jól benedvesítették (*āišlēm̄mə*), fűrészpórral betakarják és két hétig fűtött szobában előhajtják (*fətraim*). Aztán kiviszik a szántóföldre, melynek széltében árkot ásnak. Kifeszített zsinór mentén állítják bele az oltványokat. Az árok mellett lécet is helyeznek el, hogy az oltványok feje egyforma magasan álljon ki a földből. Aztán betapoassák az árkot és a földet felhányják. Ez az eliskolázás (*āišuim*). A nyár folyamán többször kapálják (*hāi'ly*) és permetezik. Ősszel az ültetvények két oldalán árkot húznak, és a venyigéket ásóval kiemelik. Téltre a pincében friss homokban rakják el.

Nemesítés (Veredlung).

Eliskolázás (Einschulen).

9. A szüret.

(Die Lese.)

A szüret (*lëizŋ*) kezdetére a városi hatóságok határidőt tűznek ki.²⁵ Szüret előtt néhány nappal a szükséges kádakat és puttonyokat, valamint a prést megmossák (*kšīwəqšŋ*). A szüretelők vagy a gazda házában gyűlnek össze vagy egyenesen a szőlőbe mennek, ahol mindegyik kiválaszt magának egy sort. Az egyszer megállapított sorrendet akkor is megtartják, ha más szőlőbe mennek át (*waondlŋ*.)²⁷ A kádakat a szőlő végén állítják fel (*štöjn*). Mindenki magával hozza vödret (*khwüi*) vagy sajtárját (*šaffüi*) és metszőollóját vagy kését. Délben nem mennek haza, élelmet a gazdától kapnak. Este mindegyikük kap egy jó marék szőlőt.

A szüretelésnél gondosan ügyelnek arra, hogy az elszórt bogyókat (*khëindl*) is felszedjék. Aki hanyag, tréfásan megfenyegetik.²⁸ A telt sajtárokat a szőlőben felállított puttonyokba (*putŋ*) öntik át. Ezeket a puttonyosok (*putŋtrəxə*) a taposókádba (*trëitšaffüi*) üritik és a szőlőfürtöket csomoszoló fával (*məustlə*) összezúzzák (*məustlŋ*). A cefrét (*məəš*) egy nagyobb kádban (*štaontə, pëidiŋgl*) gyűjtik össze, míg megérkezik a lajt (*ləət*). Ha a szőlőt leszüretelték még egyszer végigmennek rajta (*īwəsuixə*). Szüret után a gyerekek és szegények végig kutatják a szőlőket rajtafelejtett szőlőfürtök után (*lëiskhəən*).

A cefrét a szüretelő kocsin (*lëisəwəŋ*) a tengely hosszában elhelyezett lajtban hozzák haza. A lajt fatölcsérrel (*trəətə*) van ellátva. Ha lófogatú a szüretelő kocsia, a lovakra régi szokás szerint csengőket akasztanak. A cefrét famerítővel (*šəpəšə, šəpəšŋ*) merítik a kádból a lajtba (*āišlōŋ*). A lajtot egy az udvarban felállított széles kádra

²⁵ Ha a szőlő érni kezd azt mondják: *ti waimbə khëimmə šə ins pëixə. Ti waimbə wəən šə wəəx.*

²⁷ Ha valaki eleseréli a sorát, tréfásan megszólják:

*Wəə sāi əət fəkheət,
təəriz kəəniks wəət.*

vagy:

plaiw əof tain əət, sunst rëiŋts.

²⁸ Azt mondják: *na wəət, hintə tiə pəriŋmə t' hēə!* vagy: *Khëindlkəəom! həəriz in ti khëindl tə məust.*

(*pəudiŋ*), melyre erős kétfokú létrát (*kunl̩*) fektetnek, gurítják és üritik ki (*q̄lā'n*). Fakapa (*krik̩*) és kis gereblye (*kramp̄üi*) segítségével tisztítják ki. A cefrét borsajtárban hordják le a pincébe.

Ha tágas a présház, a kádat ott helyezik el és a présházablakon át széles, négyszögű facsatornát vezetnek le. A lajtot ebbe a csatornába (*šəuskhəw*) üritik ki. A kádban fűzfából font kosár áll (*sēits-khəw*), melyben a cefréből összesűrődik a must.

A préselés (*pr̄eisŋ*) este történik és a puttonyosok végzik. A cefrét csomoszóval a préskasba (*khəə*) tapossák (*āištesŋ*), a bálvány-sajtó préskövét felhajtják és néhány óráig lógni hagyják. A törkölyt (*tr̄eistan*) bogyozószítán felaprózzák, kádban vízzel leöntik és állni hagyják. Másnap újra préselik, ez adja a lőrét (*wəssəmizl̩, hanzl̩*).²⁹

A must egy kis szitán (*məustsaiχə'l*) át egy kádba (*untəsatsl̩*) folyik le. Merítővel (*sēixtə'l*) negyedes dézsába (*fiət̩šaff̄üi*) merítik és leviszik a hordóba. Az erjedő musttal telt hordókat kotyogóval (*pləudərə*) látják el. Az erjedési gázt (*tunst*) néha rostával (*fruxt-wintŋ*) hajtják el, vagy faszenet gyujtanak meg a pincében.

²⁹ Régen préselés alatt ezt a verset írták a felső gerendára:

*Hier pressen wir den Rebensaft,
Der stärket unsre Glieder.
Trinkt man zu viel, so kriegt er Kraft,
Und wirft uns auch gleich nieder.*

Egy másik formája:

*Hier pressen wir den Rebensaft,
Der gibt uns Mut und Kraft,
Und wirft uns auch darnieder.*

10. Szüreti szokások.

(Weinlesefeste.)

Ha a gazda a szürettel elkészült, a munkások az utolsó lajtot (*fejstloqat*) virággal és szalaggal díszítik fel. Egy szőlőtőkén meghagyják a fürtöket, és miután a szálvesszőt levágták, kihúzzák a földből és a kocsira állítják. Otthon a gazda a szüretelőket megvendégeli (*ātēmāš*). Kolbászt, cigarettát és bort kapnak.³⁰

A borgazdák közössége néha szüreti mulatságot rendez, melynek középpontjában a „Hüterspiel“ áll. A táncterem szőlőfürtökkel van díszítve. Aki tánc közben eszik belőlük, azt a „csőszök“ a „bíró“ elé viszik, aki pénzbírságra vagy elzárásra ítéli a „tolvajt“. Az 1887. okt. 30-án rendezett szüreti mulatságról a következő híradás jelent meg:

... Der Festsaal der Turnhalle war aus diesem Anlasse in einen regelrechten Weingarten umgewandelt. Die Weinstöcke wiesen reichlich Trauben auf, die von Weingartenhütern bewacht wurden. Man glaubte einen wirklichen Weingarten vor sich zu haben.

Den Glanzpunkt des Festes aber bildete der prächtig arrangierte Einzug. Vier angeschirnte Knaben zogen ein kleines Wägelchen auf welchem ein zierliches, blumengeschmücktes Pressgeschirr lag. Reizende Winzerinnen mit blumen- und bändergezierten Traubenkörbchen begleiteten den Wagen, dem auch der „Bürgermeister“ und ein „Gemeindenotar“ das Geleite gaben. Auch eine ländliche Musikkapelle kam mit dem Festzuge daher und sorgte dafür, daß die fröhliche Lesestimmung nicht erlahmte, das stand auch nicht zu befürchten. Im Gegenteile, die frohe Laune nahm sogar einen immer ausgelasseneren Charakter an. Als das bloß bei solchen Gelegenheiten gestattete „Traubenstehlen“ begann und alle Augenblicke die schrillen Pfeifchen der Hüter ertöntén, die alle Hände voll zu tun hatten, die „Diebe“ zu erwischen, da hatte es des Geschreies, des Lärmens und Jubelns kein Ende. Jeder erappte „Dieb“ wurde dem

³⁰ A szüretet mindig megünnepelték. Az áldomás szokására a XV. századból is van adat (*Mollay* i. m. 115. l.).

gestrengen „Bürgermeister“ vorgeführt, und gar viele mußten in den finsternen Gemeindegassen wandern, von wo sie erst durch Erlegung einer Strafsumme ihre Freiheit wieder erkaufen konnten. Als auch die Mitglieder der Militärkapelle, die die Musik besorgte, mitgerissen von der allgemeinen Mausewut, sich aufs „Krabsen“ verlegte, und kein Hüter imstande war, die hohe Musikantentribüne zu erklimmen, um den Dieb festzunehmen, da gab es überall große Heiterkeit . . .“³¹

A „Hüterspiel“-hez csatlakozó felvonulás minden alkalommal más. Sokszor el is marad. Az 1919. okt. 26-án rendezett szüreti mulatság ünnepi menete 12 csoportból állott:

1. Venyigékből és szőlőfürtökből összeállított líra, melyet négy borgazda vitt.

2. „Linzerische Buam“ zenekar.

3. „Das Berggericht.“ Tagjai: Richter, Schreiber, Kerkermeister.

4. „Der Lesewagen“. A lajttal megrakott kocsi szőlőfürtökkel volt diszítve. A kocsin ült a kocsis, a gazda, gazdaasszony és két gyerek. A kocsi mellett hat vincéllérnek öltözött fiú és hat vincéllérlány ment.

5. „Traubenträger und Hüter.“

6. „Die Laube.“ Szőlőlugasban legények és lányok ültek.

7. „Der Schubkarren.“ A talicskán szüretelő kád volt elhelyezve. A csoportot négy fiú alkotta. Egy húzta a talicskát, egy másik toltta, kettő kísérte.

8. „Agendorfer Verkäuferinnen.“ Két lány ágfalvi viseletben.

9. „Traubenwinzerinnen.“ A csoportot tíz lány alkotta.

10. „Gebäcksträgerinnen.“

11. „Ehrenkranz.“ Három leány mesterséges fürtökből és szőlőlevelekből font koszorút vitt, amit az ünnepség végén a védnöknek adtak át.

12. „Bete und arbeits.“ Élőkép.³²

³¹ Közölve *Neubauer Johann*: Geschichte des Oedenburger Wirtschafts-bürger-Männergesangvereines, Oedenburg, 1927. 27. ll. V. ö. még: *Oedenburger Zeitung* 1881. okt. 19. sz.

³² *Neubauer*, i. m. 44. ll. — A „Hüterspiel“-t a megfelelő helyi vonásokkal Haberlandt az alsóausztriai Vöslauból és Loschdorfer Anna gyűjteménye alapján több magyarországi községben (Gyórszentmárton, Tök Pest m., Geszteréd Szabolcs m., Jászfelsőszentgyörgy Szolnok m.) is megemlíti. (*Haberlandt*, Arthur: Probleme und Aufgaben der deutsch-ungarischen Volksforschung. III. Die Winzerkrone und das Lesefest, Neue Heimatblätter, 2 (1937), 188. ll.) Formabeli különbség a szokások közt annyiban van, hogy az említett községekben a „bíró“ mindig a „bíróné“ kíséri.

A szüreti kocsis.

Az 1932. október 17-én rendezett szüreti felvonulás már a városon is végigvonult. A felvonulást a gazdapolgárok egyesületei a városi hatóságok közreműködésével rendezték. A menetet magyar ruhába öltözött huszárok bandériuma nyitotta meg. Utána gazdák szüretelő kocsijai következtek, lófogatok, ökörfogatok és egy kocsi, amit ló és ökör húzott. A bormérést a „Wirtshauswagen“ képviselte. A faputtyonyos borcsempészek csoportja után népviseletbe öltözött párok következtek Ágfalváról és Balról. Az ünnepséget táncmulatság zárta le.³⁴

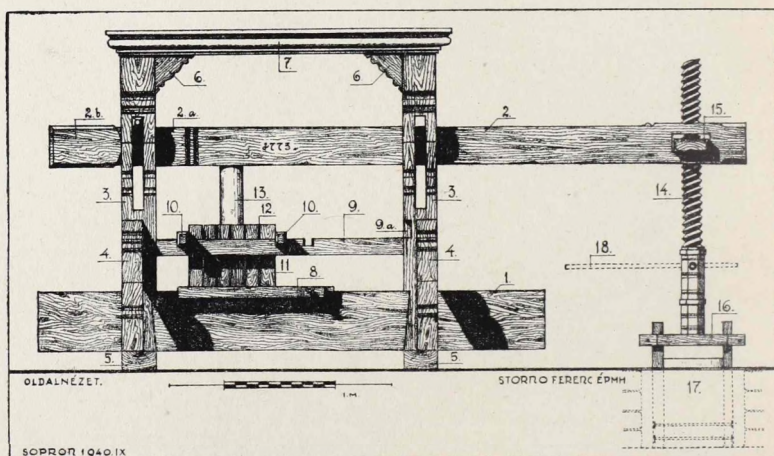
Megvan a „Martinstrunk“ (*martinürung*) szokása is. Szüret idején a bognár, kovács, kádár és tehénpásztor mustot kapnak a gazdától.

³⁴ Haberlandt szerint a magyarországi szüreti szokások német eredetűek: „Im wesentlichen kann gesagt werden, daß die Sinnbilder des ungarischen Festbrauches den deutschen Formen im Westen durchaus entsprechen, wie denn auch eine dramatische Gestaltung derselben ursprünglich nur in jenem Siedlungsbereich begegnet, in dem das Deutschtum von alters her verwurzelt ist, oder deutsche Kultureinflüsse vom Westen her in stetiger Überlieferung sich durchsetzen konnten.“ Szerinte különösen áll ez Nyugat-Magyarországra (uo.)

11. A borpince és berendezése.

(*Der Weinkeller und seine Einrichtung.*)

A borpince a lakóház alatt kerül el. Mivel a gazdapolgárházban gyakran többen laknak, közösen használják a pincét (*khōla*) és annak kissé magasabban fekvő előhelyiségét, a présházat (*prēishaos*). A présházban van elhelyezve a prés (*prēis*). Általában a bálvány-prést (*pāmprēis*) használják.³⁵

Soproni bálványprés (1773) rajza.

1. Felső présfa (*untari prēispām*),
2. felső présfa (*əwəri prēispām*),
- 2a, 2b félhold (*hojwmaond*),
3. rokkaláb (*štuitŋ, štēa*),

³⁵ A ma még használatban lévő bálványsajtók nagy része még a XVIII. század végéről származnak. Kivételük egyszerű, díszítés alig akad rajtuk, csupán készítésük évszámát és a tulajdonos nevét vésik a felső présgerenda oldalába. (V. ő. *Storno Ferenc: Régi soproni borsajtók, hordók és mércékről.* Sopron, 1940. (Kny. a Soproni Szemléből.)

4. támaszfa (*štrēim*),
5. tű (*nō'l*),
6. mellfa (*pantl*),
7. fejfa (*khəuppām*),
8. présasztal (*prēistš*),
9. elülső rekeszfa (*jētari rīgl*),
10. hátulsó rekeszfa (*hintari rīgl*),
11. süveg nyeregfa (*jēixl*),
- 12a kas (*khqə*),
12. lúd vagy katona (*kaons*),
13. pap (*pfqff*),
14. csavar (*špindl*),
15. csavartok (*miədə'l*),
16. járomfa (*jēixl*),
17. préskő (*prēistō*),
18. rekeszfa (*šuisrīgl*).

A bálványsajtók mellett újabban a csavarpreéseket is használják. A prés három lábon (*prqtsn*) nyugszik. A kas (*khqə*) vastálban (*šissl*) van elhelyezve. A nyomást a csavar (*šraof*) fejti ki, mely a papon (*pflēikl*) át a ludra (*kaons*) nehezedik.

A présház és pince talaja homok vagy föld. A hordók (*iqs*), melyek tölgy- vagy gesztenyefából készülnek, a pince hosszában párhuzamosan, téglákra fektetett két tölgyfagerendán (*kantə*) helyezkednek el. A hordókat háromélű fadarabokkal (*tswēiŋə*) támasztják alá. A hordók konzerválása nem szokásos. Az oldaldongákat (*tofl*, *taom*) összetartó négy-négy abroncsot (*khəupfrqəf*, *hqisrqəf*, *tswiŋqlrqəf*, *poxrqəf*) rozsdásodás ellen lakkal vagy firnisszel vonják be. A hordó oldalnyílását (*paıləux*) az oldalakna (*pai*) zárja el, az ajtón lévő nyílást pedig a fenéakna (*tsqpfŋ*). Magát a hordóajtót (*foštiə'l*) a vasrekeszbe (*tiə'lkəum*) vert rekeszfa (*rīgl*) zárja el.

Új hordókat a bor befogadására úgy készítenek elő (*krēmoxə*), hogy seprőt (*lqxə*) vagy törkölyt főznek és forrón a hordóba öntik és néhány napig állni hagyják. A hordó ajtónyílásának alsó bevágásába nádat (*takkə*, *rqə*) tesznek, a bornak a réseken való átszűrődését (*šwqəsn*) úgy akadályozzák meg, hogy az ajtó éleit faggyúval (*inslət*) kenik be.

Minden pincében van egy nagyobb lopó (*štišthēiwə*), amit feltöltésre használnak és egy kisebb (*khəusthēiwə*),³⁶ kénezéshez

³⁶ Aki lopóval jól tud bort kiemelni (*aossəhēim*), arra azt mondják *tə hət ən kuītŋ tsūx*.

szükséges drótkampó (*āiślq̄xtsāo*) és drótból font gyertyatartó (*khōlalaixtə*).

A meglazult abroncsokat fakalapáccsal (*sēits̄haommə*) erősítik meg. A fenékaknát vaskalapáccsal (*aṣṣṇhaommə*) ütik ki. A fémesap (*p̄it̄ŋ*) beveréséhez szintén fakalapáccsal (*huit̄slēiŋl̄*) használnak. A pincében és présházban vannak elraktározva a szürethez és a bor kezeléséhez szükséges edények is. Nagyobb hordóknak az oldalnyílás eléréséhez kis létrát (*f̄q̄slq̄attə*), vagy kis lépcsőt (*f̄q̄št̄iəŋ*) támasztanak.

*Két régi soproni
hordófenék.*

12. A bor kezelése.

(Behandlung des Weines.)

A pincegazdaságban éppúgy, mint a szőlőben, vannak munkák, melyek évente vagy időnkint megismétlődnek.

Az erjedés befejezése után a kitisztult új bort (*hairixə*) a seprőről lefejtik (*q̄tsuiŋ*). A fenéknát kiütik (*āotsapfə*) és helyébe csapot (*p̄ip̄ŋ'*) tesznek. A csapnyílás elé kármentő (*l̄q̄xəwandl̄*) kerül. A hordót, melybe a bort átfejtik, előbb kénezik (*āišl̄q̄x kēim*).³⁷ A bort sajtárral öntik át a hordóba, melynek oldalnyílása tőtikével (*k̄iəskhandl̄*) van ellátva. Az üres hordót a pincében kimossák és néhány napig nyitva hagyják, hogy kiszáradjon. A seprőből a még bennelévő bort seprőprésen (*l̄q̄xəpr̄eis*) kipréselik és lórét készítenek belőle.³⁸ Bort fejteni januárban szoktak, tiszta, szélcsendes időben.

Ha a bor zavarossá válik tavasszal, az időjárást okolják: a márciusi szél felkavarja a bort, ezért az aknát nem szabad mélyen beverni, mert a bor kilöki. A szőlőtőke növekedésével is kapcsolatba hozzák, mivel a szőlőtőkében márciusban kezdődik a nedvkeringés.

A nyúlós bort (*tsəxəwāi*) nyírfaseprűn (*tsōə'lp̄eisŋ*) át fejtik le. A seprűt a csap alá helyezik és a bort rajta átfolyatják. A hordóba pedig kavicsot öntenek, mert azt tartják, hogy ez a bort hűsen tartja.

Ha a bor megtörik (*pr̄eixə*), tojáshabbal hozzák rendbe (*p̄ütsŋ*), melyet a hordóba öntenek. A bort karóval, melyre láncot kötnek (*wāipaj̄tsŋ*), felkavarják (*aoŋkl̄ēimpən*), aztán három hét múlva lefejtik.

A bor penészesedését (*khaom*) feltöltéssel (*š̄tiŋŋ*) akadályozzák meg. A feltöltéshez lopót (*š̄tiŋth̄ēiwə*), vagy kancsót (*š̄tiŋtkruj̄*) használnak (*š̄tiŋt'* a feltöltésre használt bor').

Sokan a vörösborfajtáknál még préselés előtt a bogyókat bogyozószita (*tuəxraiwkādə*) segítségével elválasztják a kocsányoktól (*kaomp*), hogy a bor ne legyen fanyar (*hāw*).³⁸

³⁷ A kénzalagot (*āišl̄q̄x*) drótkampóra akasztják, gyertyánál meggyújtják és az oldalnyíláson át a hordóba lógatják.

³⁸ A seprőprés olyan kád, melynek alján vastag fakereszt van. Erre, két átlukasztott falap közé, seprővel telt zsákokat (*l̄q̄xəsakl̄*) helyeznek, melyeket nagy kövekkel nyomnak össze.

³⁸ Általában erre nem fordítanak gondot. Azt mondják:

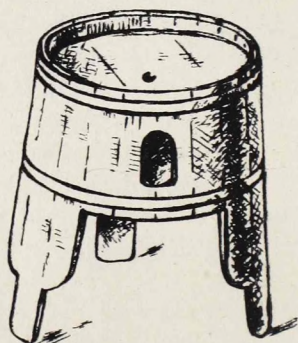
Wānə kh̄ēikk ā r̄euŋŋ tuət,
izər ā kuət.

Azokat, akik szeretnek a pincében tartózkodni, gúnynévvel látják el: *fasl̄rutšə*, *kh̄ōl̄əkr̄əut*.

13. A bor értékesítése.

(Verwertungsformen.)

A bor értékesítése kimérés vagy nagyban való eladás útján történik.³⁹ A kimérés (*pušnjaonq, wiatsaos*) kizárólag saját termései bor mérése a termelő házában. Cégére fa- vagy kovácsolt vasrúdon elhelyezett csokor (*tsqaxə*). A csokor legtöbbször vörösfenyőből készül és hengeralakú.⁴⁰ Ha jó öreg bort mérnek, a csokrot még hosszában koszorú veszi körül (*krantsə'ltsqaxə*). A csokor aljára vörös vagy fehér filzszalagot kötnek, aszerint, hogy vörös vagy fehér bort mérnek. A szalagokba apró, kerek lyukakat vágnak. Ha mellettük szalma-kereszt (*štrətsəpfə*) lóg, óbor kimérését jelzi. Az ajtót, mely a kiméresi helységbe vezet, zöld gallyakkal jelölik meg.

Régi soproni bormérő asztal
(Városi Múzeum).

A kimérés a lakószobában történik, melynek bútorait hosszú asztalokkal, padokkal és székekkel helyettesítik. A söntés a konyhában van. A városi múzeumban látható régi bormérőasztal átlyukasztott lapján át a kiöntött bor az asztal hordószerű belsejébe szivárgott. A gazda aztán a nyíláson kiengedte és újból értékesítette.

³⁹ Középkori oklevelek bizonyítják, hogy a kimérés régen is nagy fontossággal bírt.

⁴⁰ A csokrot a tehénpásztor készíti egy liter borért. A vörösfenyő törzséből megfelelő darabot vág, a két végére karikával körülvevett kereszt kerül. Az ágakat egyenletesen lenyési és kiegészíti.

A bort kancsóokban hozzák fel a pincéből. Negyedliteres üvegkorsókban (*štūtsn*), literes vagy félliteres üvegekben (*flōšn*) és vastagfalú poharakban (*klāzļ*) szolgáltatják ki.⁴¹

A kimérésekben, melyeket a gazdapolgárokon kívül főleg iparosok és munkások látogatnak, kártyáznak és énekelnek. Aki elveszti a játszmat, vagy nem tud éneket, bort fizet. A bort tisztán (*lētix*), vagy fröccsnek isszák (*špritsə*). Mielőtt a kimérést elhagyják, állva isznak (*štēwāi*). Az utolsó pohár az áldomás (*ātəmāš*).⁴²

A Buschenschank egy válfaja a Flaschenschank (*flōšnšaonq*). Cégére a rüdon kifüggesztett üveg, mely jelzi, hogy a bort nem lehet helyben elfogyasztani, hanem el kell vinni.

Titokban is nyitnak bormérést, hogy ne kelljen megfizetni az érte járó díjat. Ezt nevezik „Räuberschank“-nak (*raowəšaonq*).

Régen mustot is mértek. A mustmérésnek szőlőlombból font koszorú volt a cégére.⁴³

Nagyban való eladásnál (*im gepind*) a vevő foglalót (*āokēw*) ad és a hordót lepecsételi.⁴⁴ Az üzlet megkötése után megvan a Leikauf szokása, amihez a vevő a kolbászt adja, a gazda pedig a bort

⁴¹ Tréfás rendelési forma:

vendég: *həərən litts! tsqit wiət niks!*
gazda: *und aof šuidn hōw i niks.*

⁴² A bor megítélésére különböző kifejezések használatosak. Ha jó a bor: *təə hət wəs in əəm.* — *Təə ləst si triŋgə, saoffə.* — *Eəris ksiffi, mūt, štəq wiə rəus.* — Ha fanyar, különösen a vörös bor: *Eəris hāw.* — *Eə rēwūit.* — *Eə hət tsiaoŋ kwəkt.* — A savanyú bor „šqaf“ vagy „saoš“. A rossz bor gúnynevei: *səim, səqəlin, pədə'l, kraoz'l, kraotsuppm, ksieflət.* — Az ittasság különböző fokai: *Eəriz āokštrāt. Eə hət ən offm, ən nēipl, ən khēandla, ən nīgļ, ən mūgl, ən raoš.*

⁴³ Oedenburger Lokalblatt, 1865. okt. 8. sz.

⁴⁴ A lepecsételt hordóra azt mondják, hogy a macska ül rajta: (*tq sitst ti khəts am fəs*).

14. A szőlőcsőszök.

Das Hüterwesen.

Érés idején a szőlőkben tartózkodókat a város által kirendelt örök (*hiatta*) ellenőrzik. A szőlővidéket kerületekre osztják be, ezeket pedig kisebb egységekre (*huitt*).⁴⁵ Minden kerület élén egy Oberhüter (*auwahiatta*) áll, akinek több Grünhüter (*krēahiatta*) van alárendelve, akik a kisebb őrzési egységeket őrzik ellen.

Az Oberhüter a városnak nyugdíjjogosult egyenruhás alkalmazottja, akinek a szőlőben van az állandó lakása (*hiattahaos*). A Grünhüterek egy része tavasszal lép szolgálatba, ha megkezdődik a mezei munka, a többi pedig augusztusban. A Grünhüter állandó lakása a városban van, de szolgálatának idejére a csőszkunyhók (*hiattahittŋ*) állnak rendelkezésre. Ezek földbe vájt vagy kőből épített félköríves kunyhók bozótból készített tornáccal, mely eltakarja a kunyhó bejáratát. Berendezésük asztal, pad és nyitott tűzhely. A Grünhüter csak minden két hétben megy be a városba, hogy elhozza magának a szükséges élelmiszert.

Régen a csőszök járandóságukat a szőlősgazdánál házról-házra járva gyűjtötték össze.⁴⁶ Ezenkívül bizonyos mennyiségű élelmiszer, liszt, zsír (*khuxlšpais*) is járt nekik, melyet a gazda pénzben is megválthatott. Az élelmiszer felét az őrzés megkezdésekor, másik felét szeptember 15-étől szedhették be. A megállapított járandóság beszedése csak a szüret befejezése után az illető Oberhüter jelenlétében történhetett.⁴⁷

A csőszök bottal, puskával és sípval vannak ellátva. A sípval három hívó jelt (*rūftsajŋ*) adnak le bajtársuknak. Napkelte előtt

⁴⁵ Rendszerint négy kerületre osztják be: 1. Michaelshut, Erdburgerhut, Krauthut, Saurüsselhut, Langschillinghut. 2. Irnfriedhut, Felberbrunnerhut, Rothenpeterhut, Harmlerhut. 3. Spornsteinerhut, Gutensteinerhut, Glaserhut, Preischlerhut, Badnerhut, Kirchnerhut, Höllerhut. 4. Neuberghut, Steinhauferhut Kühberghut, Kohlenberghut, Sonnenberghut.

⁴⁶ A kismartoni borvidéken még ma is szokásos.

⁴⁷ Oedenburger Nachrichten, 1869. szept. 12.

A préház.

és napnyugta után sem birtokost sem napszámost a szőlőben nem tűrhetnek meg.

Szüret alatt a csósz meglátogatja a szüretelőket, a gazda ilyenkor borralalót ad neki. Ha sok lopás történt, kigúnyolják.

Ha a Grünhüterek szolgálata lejárt, a szomszédos falvak egyikében, de sohasem a városban, áldomást isznak.

15. Időjóslások.

(Wetterregel.)

A Sopronban ismert időszabályok bizonyos napok időjárásából hosszan tartó szép időre vagy esőzésekre, vagy a termés minőségére következtetnek. A naptár szentjeihez kapcsolódnak, és mivel gyakran őket vonják az idő miatt felelősségre, azokat még néha gúnynévvel is ellátják. A szabályoknak ritkán van kötött alakjuk, rendszerint kijelentő vagy feltételes mondatok.

Veszélyesek az éjjeli fagyok a fagyosszentek (*aismēinnə*) körül, akikhez Zsófia (*səufəl, pēsi səuffi, wiətšqftərin*) napját is számítják. A fagyokozta károkért őt is okolják (*wəš taimēinnə štēi ləšy, nimmt tēis luidə mīt*). Sorsdöntő nap Orbán napja (máj. 25.). Akkor kezdődik csak a tartós meleg idő (*tq štaikt tərūwəl ɛəšt owə jən qufə*).

A Medárd napi esőből negyennapos esőperiódusra következtetnek, mely a virágzó szőlőre káros (*wəns im medādi rēiŋt, sə khaomməs wāimbə nāo səu kuŋt hīpinty, fəšwints təu wiərə heks*). Ezért Medárdot a szőlők ellenségének (*wāimbəfäit*) is mondják. Tartós esőzést jelent az eső Péter és Pál napján, valamint Áldozócsütörtökön. Ha sarlós Boldogasszony (júl. 2.) napján esik, szintén negyven napig esik.

Az augusztusi meleg megérleli a szőlőt:

*Tə aokusti,
məxt t'wāimbə lusti.*

Ha Egyed napján (szept. 1.) szép az idő, jó termés várható:

*Egidi šēin:
wəš si ɔŋn ēimmə šatst,
kriəkt tswēin.*

Lokális megfigyelés, hogyha a Schneeberg felhőbe burkolózik (*ɛə sēitst sāi khāppŋ aof*), eső várható.

A szöllőművelés szókincse.⁴⁸

(Wortschatz.)

qkipfūjn' abgipfeln, lemetszeni a karón túl nőtt venyigéket'. V. ö. kfn. *ab-gipfel-n*. Kfn. *-a* > nyj. *q* (*Bedi* 20. l.). Kfn. *g-* > nyj. szóelején *k* (*Bedi* 55. l.).

qlā'n 'abladen, kiüríteni a lajtot'. V. ö. kfn. *ab-laden*. Szóvégi *-b* > nyj. *-w*, ill. eltűnik (*Bedi*, 43. l.). Kfn. *-den* > nyj. *-n*, ill. *'n*. (*Bedi* 13. l.).

q̄tsuiŋ 'abziehen, bort fejteni'. V. ö. kfn. *ab-ziehen*. Kfn. *-ie*, nyj. *-ui*. (*Bedi* 34. l.). Kfn. *-gen* > nyj. *-ŋ* (*Bedi* 40. l.).

qff 'Affe, az ittasság egy fokát jelöli' (*q̄ hət ən qffm* – er hat einen Affen). V. ö. kfn. *affe*. Kfn. szóvégi *-e* eltűnik. (*Bedi* 40. l.).

āopintŋ 'anbinden, kötözni' (először). V. ö. kfn. *an-binden*. Kfn. *an-* > nyj. *āo* (*Bedi* 22. l.). Szókezdő kfn. *b* > nyj. *p* (*Bedi* 43. l.).

āohaiŋfūjn 'anhäufeln, felhányni a földet a tőke vagy ültetvény körül'. V. ö. kfn. *an-höufeln*. Kfn. *-ōu* > nyj. *ai* (*Bedi* 33. l.). Kfn. *-el*, nyj. *-əl*, ill. *-l̄* (*ǖl̄*) (*Bedi*, 41. l.).

āonatŋhāo 'zweites Hauen, második kapálás'. V. ö. 1438. *anderhawn* (*Házi* i. m. II. 2: 99. l.). Kfn. *-ou* > nyj. *ao* (*Bedi* 31. l.).

āotsapfə 'anzapfen, megcsapolni a hordót'. V. ö. kfn. *an-zapfen*, Kfn. szóvégi *-en* > nyj. *-pf* után *-ə* (*Bedi* 40. l.).

āokštrāt 'angestreut, az ittasság fokának megjelölése'. V. ö. kfn. *straeen*. Kfn. *-ae* > nyj. *ā* (*Bedi* 23. l.).

ātēmāš 'gemeinsamer Trunk, áldomás'.

aoffišnai'n 'beschneiden, zsaroló metszést végezni'. Hinauf ~ aufhin > *aoffi* (Umstellung). V. ö. kfn. *snīden*. Kfn. *-ī*, nyj. *-aj* (*Bedi* 27. l.).

qraffə 'abraufen, lenyesni' a venyigéket kivágás előtti tőkéről. V. ö. 1438. *ab-rawffen* (*Házi* i. m. II. 2: 99.). Kfn. *ou* > nyj. *-ā* (*Bedi* 33. l.). Kfn. *-en* > *ff* után nyj. *-ə* (*Bedi* 40. l.).

⁴⁸ A hangtani magyarázatra vonatkozólag l. *Bedi* Rezső: A soproni hienc-nyelvjárás hangtana. Sopron, 1912.

aofrixtn̄ 'aufrichten, kötözni másodszor'. V. ö. kfn. *uf-rihten*.
aox 'Auge, szem, rügy'. V. ö. kfn. *ouge*. Kfn. szóvégi *-g* > nyj. *x*
 (*Bedi* 55. l.).

aoshqkkə 'aushacken, kivágni az öreg szöllőt'. V. ö. kfn. *ūz-hacken*. Kfn. *-en* > nyj. *kk-* után *-ə* (*Bedi* 40. l.).

aospintn̄ 'ausbinden, harmadszor kötözni'. V. ö. kfn. *ūz-binden*.
 Kfn. *-nd-en* > nyj. *-ntn̄* (*Bedi* 49. l.).

aosštēikkə 'ausmessen, ausstecken, kimérni a földet kiültetés előtt'. V. ö. kfn. *stecken*. Kfn. *-e* > *ēi* (*Bedi*, 24. l.).

pqik 'Balg, a szőlőszem héjja'. V. ö. kfn. *balc*. Kfn. *-l* > nyj. magánhangzó után *-i* (*Bedi* 28. l.).

pajə 'Quecke, Baier, tarackbúza (*tricum repens*)'. Nehezen irtható gyomnövény a szőlőben.

pantl̄ 'Band, mellfa'. A bálványsajtó egy része. V. ö. kfn. *band* dem. Kfn. *-nd-el* > nyj. *-ndl̄*, *-ntl̄* (*Bedi* 48. l.).

pantl̄rajsn̄ 'das Band aufreißen, feltépni a szalmakötelet'. Őszi munka. V. ö. kfn. *reizen*.

paon̄gət 'Strohbündel, szalmaköteg', melyet kötözésre készítenek elő. Eredetileg törvénytelen gyereket jelent. V. ö. kfn. *banc-hart*. Kfn. *-nk* > a szó belsejében nyj. *-ng* (*Bedi* 54. l.). Az összetétel már nem érzik, ennek következtében a szó második része hangsúlytalanná válik és összezsugorodik. Vokálisa *-ə*-vé lesz (*Bedi* 40. l.).

pəlantri 'Berlandieri'. Szőlőalany fajta.

pštaond 'Bestandarbeit, bərmunka'. Hangsúlytalan előszótag hangzóját elveszti (*Bedi* 40. l.).

pētə'l rossz bor gúnyneve. Peter dem. V. ö. *hanzl̄*, *wəssəmixl̄*.

paox 'Faßbauch, a hordó középső része'. V. ö. kfn. *büch*.

paoxrqəf 'Bauchreif', a hordó negyedik abroncsa. V. ö. kfn. *reif*.
 Kfn. *-ei* > nyj. *qə* (*Bedi* 32. l.).

pēidingl̄ 'kleine Boding, Bottich, kisebbfajta kád', amiben a cefrét gyűjtik össze. V. ö. 1438. *poting* (*Házi* i. m. II. 2: 99. l.), itt dem. Kfn. *-ö* > nyj. *-ei* (*Bedi* 29. l.).

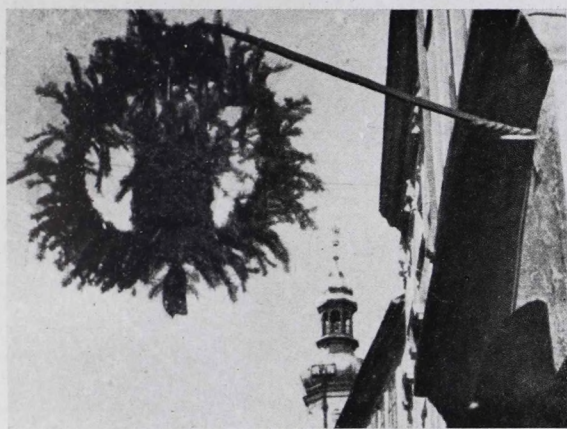
paj 'Faßbeil, oldalakna'. V. ö. kfn. *bil*.

pajləux 'Beilloch, oldalnyílás'. V. ö. kfn. *loch*. Kfn. *-o* > nyj. *-əu* (ou) (*Bedi*, 28. l.).

pfqəf 'Pfaffe, pap'. A bálványsajtó része. V. ö. Kfn. *pfaff*.

pflēikl̄ 'Pflöckel, cövek'. A csavarprés alkotórésze. V. ö. kfn. *pflöckel*.

pintn̄ 'binden, kötözni'.

A céger.

pintapantl 'Schleife, a csavart szalmacsomó'. L. még *mašŋ*, *šwqəf*.

plātł 'Blatt, szőlőlevél'. V. ö. kfn. *blat* dem. Kfn. *ae* > nyj. -*a* (*Bedi* 23. l.).

plaokrixišŋ 'Blaugriechischen, kék görögszőlő.

plowŋ 'die Blauen, a vörös borfajták'. V. ö. kfn. *blā-wen*. Kfn. -*wen*, nyj. -*ŋ* (*Bedi*, 40. l.).

plaotsəpfətŋ 'blauer Zapfner, kék furmint'. V. ö. kfn. *zapfet*.

pləudərə 'Gärspund, kotyogó'. V. ö. kfn. *plodern*.

pəu'nštikł 'Bodendaube, fenékdonga'. V. ö. kfn. *boden-stückel*. Kfn. -*ü* > nyj. -*i* (*Bedi*, 31. l.).

pəuŋ 'Bogen, szálvessző'. V. ö. kfn. *bogen*.

pəiŋāilēiŋ 'Burgenländische Schnittmethode, szálvesszős porbujtás'. V. ö. kfn. *bögen-in-legen*. Kfn. -*e* > nyj. *ēi* (*Bedi* 24. l.).

pəudiŋ 'Bottich, Boding, kád'. Szüretelésnél használják. V. ö. 1438. *poting* (*Házi* i. m. II. 2: 99. l.)

pəukštaiə 'Weißer Gänsefuß, fehér libatop (*chenopodium album*)'. Gyomnövény.

prətsŋ 'Pratzen, vaslábak', melyeken a csavarprés áll. V. ö. kfn. *pratzen*.

prēis 'Presse, borsajtó'. V. ö. kfn. *presse*.

prēisŋ 'pressen, préselni'. V. ö. kfn. *pressen*.

prēissə 'Presser, préselő'.

prēispām 'Preßbaum, présgerenda', a bálványprés alkotórésze. V. ö. kfn. *boum*.

prēisštə 'Preßstein, préskő'. A bálványprés része. V. ö. kfn. *stein*.

prēishaos 'Preßhaus, présház'.

prēistiš 'Preßtisch, présasztal'. A bálványprés része.

prikk 'vergrubter Stock, döntött tőke'. V. ö. kfn. *brücke*.

prūx 'Bruch, zavarosság'. Borbetegség.

puətəkēsə 'Portugeser, portugizi'.

pumpŋ 'Pumpe, szivattyú'. A permetező puttony része. V. ö. kfn. *pumpe*, ill. *pumpen*. Asszimiláció folytán szóvégi -*pen* > nyj. -*ŋ* (*Bedi* 40. l.).

pušŋ 'Buschen, csokor'. A bormérés cégére. V. ö. kfn. *buschen*.

pušŋšaogŋ 'Buschenschrank, bormérés'. V. ö. kfn. *schanc*.

Kfn. -*nk* > szóvégén nyj. -*ŋg* (*Bedi*, 54. l.).

putitŋ 'Butte, puttony'. V. ö. *butte*, ill. *butten*.

puttn̄tr̄xə 'Buttenträger, puttonyos'. V. ö. kfn. *buten-trager*. Magánhangzóközi kfn. -g- > nyj. x (*Bedi* 55. l.).

pūtsn̄ 'schönen, a zavaros bort deríteni'.

pəkundə 'Burgunder, Burgundi'. Sopronban a kékfrankos neve. Hangsúlytalan előszótagban a vokális -ə-vé lesz (*Bedi*, 39. l.).

takkə 'Binse, káka' Dacke, aus Baumzweigen, Bast, Binsen oder Stroh geflochtene grobe Decke (*Grimm* II. 670. l.). V. ö. kfn. *tacke*.

tafjūi 'Daube, donga'. V. ö. kfn. *tajel*.

taom, l. *təfūi*. V. ö. kfn. *daube*, ill. *dauben*. Szóvégi -ben > nyj. ŋ (*Bedi*, 20. l.).

taowuətsl̄ 'Tauwurtzel, oldalgökér'.

telləwāri 'Delavare'. Direkttermő fajta.

tirektr̄xə 'Direkträger, direkttermő'.

trəxtə 'Trichter, fatölcsér a lajton'.

trīw 'Trieb, nyári hajtás'. V. ö. kfn. *trieb*. Kfn. -b (p) > szóvégén nyj. w (*Bedi*, 43. l.).

trēistən 'Trestern, törköly'. Csak többesszámú alakban. V. ö. kfn. *trester*.

trēitsəffjūi 'Tretschaffel, taposókád'. V. ö. kfn. *tret-schaff* dem.

trītñhāo 'drittes Hauen, harmadik kapálás'.

trimūi 'Trümmel, kis karó'. V. ö. kfn. *drümel*. Kfn. -ü > nyj. -i (*Bedi* 31. l.).

trimūiślōŋ 'trümmelschlagen, beverni a kis karókat'. V. ö. kfn. *slagen*.

tīə'lklaum 'Türklloben, vasrekesz a hordóajtón'. V. ö. kfn. *türelklobe*, ill. *kloben*.

tuəxraɪwkādə 'Rebelsieb, bogyozószita'. V. ö. kfn. *gater*.

aixl̄ 'Verstäuber, szóró'. A permetező puttony alkotórésze. A szóró makkalakú. V. ö. kfn. *eichel*. L. még *khēipfūi*.

aɪsŋhaommə 'Eisenhammer, kalapács' az akna kiütéséhez. V. ö. kfn. *hamer*. Kfn. -a > nasális előtt nyj. əσ (*Bedi*, 21. l.).

āiślōx 'Einschlag, kénzalag'. V. ö. kfn. *in-slag*. Szóvégi kfn. -k > nyj. -x (*Bedi*, 56. l.).

āiślōŋ 'einschlagen, a lajtba meríteni a cefrét'; *Getreide einschlagen*, in Säcke eingießen (*Grimm* III. 275. l.). V. ö. kfn. *in-slagen*.

āiślōxtsāo 'Einschlagspund, drótkampó', melyre a kénrudat akasztják. V. ö. kfn. *zoun*. Kfn. -ou > nazális előtt nyj. -ao (*Bedi* 33. l.).

āištesŋ 'einstampfen, taposni a cefrét a préskádba'. V. ö. kfn. *in-stozen*.

eəppiawaimbə 'Noah, Erdbeertrauben, noahszőlő'. V. ö. kfn. *ert-ber*. Kfn. *-tp* > nyj. *-pp* (*Bedi*, 13. l.) és kfn. *winber*. Kfn. *-nb* > nyj. *-mb* (*Bedi* 13. l.). Az összetétel hangsúlytalan második részére vonatkozólag l. *paŋŋət*.

fqs 'Faß, hordó'. V. ö. kfn. *vaz*.

fəsłrutšə 'Faßelrutscher', gúnynév. Arra mondják, aki szívesen tartózkodik a pincében.

fəslqəttə 'Faßleiter, kis létra', melyet a hordónak támasztanak. V. ö. kfn. *leiter*.

fəštəŋ 'Faßstiege, kis falépcső' az oldalakna eléréséhez. V. ö. kfn. *stiege*. Kfn. *-ie* > nyj. *-iə* (*Bedi*, 25. l.).

fəstə'l 'Faßtürl, hordóajtó'. V. ö. kfn. *vaz-türel*. Kfn. *-ür* > nyj. *-iə* (*Bedi*, 31. l.).

fəstŋhəŋ 'Fastenhauen, első kapálás'. V. ö. kfn. *vasten-houwen*.

fəre'lə 'Veredler, oltvány'. V. ö. kfn. *-edel*. Kfn. *-del* > nyj. *-l* (*Bedi* 47. l.).

fəre'ly, 'veredeln, nemesíteni'.

fəre'lmeissə 'Veredelmesser, oltókés'. V. ö. kfn. *mezzer*.

fətlšaffüi 'Viertelschaffel, negyedes dézsa'.

fłšŋ 'Flasche, borosüveg'. V. ö. kfn. *flasche*, ill. *flaschen*.

fłšŋšaŋŋ 'Flaschenschank, bormérés' egy válfaja.

fəri 'Furche, barázda' két szőlő között. V. ö. kfn. *furich*. Kfn. *-ch* eltűnik néha (*Bedi* 55. l.).

khaomp 'Kamm, szőlőcsutka'. V. ö. kfn. *kamp*.

kantə 'Ganter, talpfa', melyen a hordók fekszenek. V. ö. kfn. *kantner*. Plur. tantum.

kqsŋ '„Gasse“, két tőkesor közötti köz'. V. ö. kfn. *gasse*, ill. *gassen*.

kheən 'Kern, szőlőmag'. V. ö. kfn. *kern*.

khēindł 'Beere, szőlőszem'. V. ö. kfn. *körnel*. Átmeneti hang fejlődik *-n* és *-l* között (*Bedi* 14. l.).

khēəndlə 'Hirschkäfer', az ittasság egy fokát jelöli (*eə hət ən khēəndlə* - er hat einen „Hirschkäfer"). V. ö. kfn. *ge-hürnet-er*

krēəferē'ly 'Grünveredlung, zöldoltás'. V. ö. kfn. *grüene*, kfn. *üe* > nyj. *-eə* nazális előtt (*Bedi* 36. l.).

krēəmqxə 'grünmachen, kiforrázní' az új hordót. V. ö. kfn. *machen*.

kəpfüi 'Gipfel, nyári hajtások', melyek a karón túl nőttek.

- kiaskhāl* 'Faßtrichter, tótike'. V. ö. Kfn. *giez-kanne*.
klāsļ 'Gläschen, kis borospohár'. V. ö. kfn. *glas*, dem.
kniāliņ 'Knieling, hosszú csap'. V. ö. kfn. *knie*. Kfn. *-ie* > nyj.
iā (*Bedi* 35. l.).
- knitļ* 'Setzpfaht, dorong'. Ültetésnél használják. V. ö. kfn. *knüttel*.
- khəuwürēiwən* 'Koberreben, Koberalany'. Kfn. *reben*. Magánhangzó közt kfn. *-b-* > nyj. *-w-* (*Bedi* 43. l.). Másik alakja *rēm*. Kfn. *-ben* > nyj. *-m* (*Bedi* 40. l.).
- khuiṃə* 'kahlschneiden, kopaszra nyesni'. V. ö. kfn. *kolben*. Kfn. *-ol*, nyj. *-ui* (*Bedi*, 28. l.).
- khōlə* 'Keller, pince'. V. ö. kfn. *keller*. Kfn. *-el* > nyj. *-öl* (*Bedi* 25. l.).
- khōləlaixtə* 'Kellerleuchter, pincegyertyatartó'. V. ö. kfn. *liuchtaere*. Kfn. *iu W* nyj. *-ai* (*Bedi*, 34. l.).
- khōləkrout* ',,Kellerkröte“. Gúnynév'. l. *fasļrutšə*. V. ö. kfn. *krot*.
khēipfūj l. 'Edelreis, nemes rügy', melyet az oltványra oltanak.
2. A permetező puttony szórója. V. ö. kfn. *köpfel*.
- kraxəl* 'Kracherl, édes alkoholmentes, szénsavas ital'. Rossz bor gúnyneve.
- krants'ltsoqəxə* 'Zeiger mit Kranz. Koszorús cégér'. V. ö. kfn. *kranzel-zeiger*.
- kraotsuppṃ* ',,Krautsuppe“. Rossz bor gúnyneve'. V. ö. kfn. *suppe*, ill. *suppen*. Kfn. *-ppen* > nyj. *-ppṃ* (*Bedi*, 40. l.).
- krēiftṃ* 'Kräften, fiatal szőlő', mely még nem hoz termést. 1518. *grefflen* (*Házi* i. m. II. 1: 348. l.).
- krui* 'Krug, korsó'. V. ö. kfn. *krug*. Kfn. szóvégi *-g* > nyj. néha eltűnik (*Bedi* 56. l.).
- kruiṃ* 'vergruben, dönteni'. V. ö. 1438. *grueben* (*Házi* i. m. II. 2: 99. l.). Kfn. *-uc* > nyj. *-ui* (*Bedi* 34. l.).
- kruiwə* 'Gruber, döntött venyige'. V. ö. kfn. *grueben*.
kruiən 'pflügen (mit Grubberschare), szántani' a szőlőt.
kruiə 'Weingartenpflug, szőlőeke'.
kaons 'Gans, lúd, katona'. A bálványprés része. V. ö. kfn. *gans*.
khqə 'Kar, préskas'. V. ö. kfn. *kar*.
khəupf 'Kopf, pereme a hordónak'. V. ö. kfn. *kopf*.
khəupfraqəf, 'Kopfreif, abroncs' (első).
khəupfpām 'Kopfbaum, fejfa'. A prés része.
khəusthēiwə 'Kostheber, lopó (kisebbfajta)'. V. ö. kfn. *kostheber*.

krampüi 'Rechen, kis fagereblye'. A lajtot tisztítják ki vele.

V. ö. kfn. *krampe* dem.

khaom 'Kahm, penész' a bor felszínén. V. ö. kfn. *kam*.

khaommi ~ *khaomix* 'kahmig, penészes'.

ksiffi ~ *ksiffix* 'süffig', kellemes ízű borra mondják. A *ge*-elő szótag a nyj. gyakran használatos; kfn. *ge*- > nyj. *k-* (*Bedi* 13. l.).

kumł '„Gummel“ kétfokú erős létra', melyet a kádra fektetnek. 'Ursprüngliche Bezeichnung für ein Pferd, sonst heute übertragen wie Gurre, Mähre, üppig entwickeltes Mädchen, dicke ungeschickte Weibsperson (IV. 1093. l.). Valószínűleg jelentésátvitel a *vastag* fából készült, valóban *esetlen* létra jelölésére.

khupfjitrui 'Kupfervitriol, rézgálic'. -*ul* > nyj. -*ui* (*Bedi*, 28. l.).

hakł 'Hacke, fejsze', karó beveréséhez. V. ö. kfn. *hacke* dem.

hākə'l 'Ranke, inda'. V. ö. kfn. *hachel*.

hojwmaond 'Halbmond, félhold'. A bálványprés része. V. ö. Kfn. *halb-mande*.

hanzł 'Tresterwein, lóre'. V. ö. *wəssəmixl pētə'l*.

hāo 'Haue, kapa'. V. ö. *houwe*, ill. *houwen*.

hāi'lŋ 'hauen, kapálni. V. ö. kfn. *houwen*, iterat.

haoptaox 'Hauptauge, főrgy'. V. ö. kfn. *ouge*.

hāw 'herb, fanyar'. Borra mondják. V. ö. kfn. *har(w)*.

hēiftŋ 'heften, kötözni' (másodszor). V. ö. kfn. *heften*.

hairixə 'Heuriger, idej bor'. V. ö. *hiurig*.

haiwəsm 'Heuwurm, szölgőmoly'. V. ö. kfn. *höu* és *wurm*.

huits 'Holz, fás része a tőkének'. V. ö. *holz*.

huitsšlėigl 'Holzschlegel, fakalapács'. Pincében használják. V. ö. kfn. *slegel*.

hēatām 'Hühnerdarm, Vogelmiere, tikhur (*stellaria media*)'. Gyom a szölgőben. V. ö. *hüener-darm*. Kfn. -*ue-n* > nyj. *eə* (*Bedi* 36. l.).

hiatts 'Hüter, csősz'. V. ö. 1438: *hwetter* (*Házi* i. m. II. 2. 99. l.).

Kfn. -*ue*, nyj. *iə* (*Bedi* 36. l.).

hiattəhaos 'Hütterhaus, csőszház'.

hiattəhüttŋ 'Hüterhütte, csőszkunyhó'. V. ö. kfn. *hütte*, ill. *hütten*

inslət 'Unschlitt, faggyú'. V. ö. kfn. *inslit*.

jakəuwaiwaimə 'Jakobitraube, korai burgundi'.

jeixł 'Joch, nyeregfa'. A bálványprés része. V. ö. kfn. *jöchel*.

lqət 'Ladfaß, lajt'. V. ö. 1485: *laytt* (*Házi* i. m. II. 4: 371. l.).

lqəxə 'Lager, Hefe, borseprő'. V. ö. kfn. *läger*. Kfn. -*ä* > nyj. -*ā* (*Bedi* 22. l.).

lɔxəprēis 'Lagerpresse, seprőprés'.

lɔxəsakl 'Lagersäcke, seprővel telt vászonzacskók', melyeket a seprőprésbe helyeznek.

lɔxəwandl 'Lagerwanne, kármentő'. V. ö. *wanne* dem. Az -n és -el közti -d-re vonatkozólag l. *kheindl*.

las 'Auge, szem', rügy.

lēizŋ 'lesen, szüretelni'. V. ö. kfn. *lesen*.

lēisə 'Leser, szüretelő'. Csak hímnemű alakja használatos.

lēisəwōŋ 'Lesewagen, szüretelő kocsi'. V. ö. kfn. *lese-wagen*.

lēiskhəŋə 'végigkutatni a szőlőt' szüret után. V. ö. kfn. *kornen*.

ləušəŋə. Gúnynév. Azokat gúnyolják így, akik a munkával elmaradnak. V. ö. kfn. *loch* 'podex' és *scharen* 'nyírni'.

məʒəš 'Maische, cefre'. V. ö. kfn. *meisch*.

masŋ 'Schleife', l. *pintəpantl*. V. ö. kfn. *masche*, ill. *maschen*.

mōjtəu 'Mehltau, lisztharmat'. V. ö. kfn. *mel-tou*.

müjd 'mild'. Borra mondják. V. ö. kfn. *mitt*. Kfn. -il > nyj. -ül (Bedi 26. l.).

mügl 'Mugel, nagy darab valami'. Az ittasság egy fokát jelöli.

mujtŋ 'Melde, einjähriges Bingelkraut, egynyári szélfü (mercurialis annua)'. Gyom a szőlőben. V. ö. *molten* (*Schmeller* II. k. 1595. l.).

məʒətisl 'Gemeine Gänsedistel, szelid csorbóka (sonchus oleraceus)'. Gyom a szőlőben.

məʒust. '1. Most, 2. Fruchtfleisch, must, húsos része a szőlőbogyónak'. V. ö. kfn. *most*.

məʒustlə 'Mostler, csomoszoló fa'.

məʒustlŋ 'mosteln, zúzni, taposni a szőlőt'.

məʒustsajxə 'Mostseihe, mustszita'. V. ö. kfn. *sihen*.

mida 'l' 'Schraubenmutter, csavartok'. A bálványprés része. V. ö. kfn. *müeterlŋ*.

nə 'l' '1. Nadel, a prés része. 2. A permetező puttony szórójának része'. V. ö. kfn. *nadel*.

nəiməiql 'Nebenaugel, mellékrügy'. V. ö. kfn. *neben-öugel*.

nəip 'Nebel'. Az ittasság egy fokát jelöli. (*əʒ hət ən nəip* – er hat einen Nebel.) V. ö. kfn. *nebel*. Kfn. -b hosszú hangzó után -l előtt nyj. -p (Bedi 43. l.).

nəiql 'Igel'. Az ittasság egy fokát jelöli (*əʒ hət ən nəiql* – er hat einen „Igel“). Áttapadásos alakváltozat ilyen kapcsolatból: *saoniql* (Bedi 16. l.).

nitəšqpuin 'scheren, kapálni'. Iterat. *schaben*-hez. V. ö. *schäppeln* (*Schmeller* I. 436. l.).

hotellə 'othello', szöllőfajta.

qət 'das Ort, vége a szöllőnek'. V. ö. kfn. *ort*.

ē'n 'Öde, öreg tőke gúnyneve'. V. ö. kfn. *öde*, ill. *öden*.

ēhə 'Öhr, Tülle, a kapa nyaka'. V. ö. kfn. *ör*. Kfn. *ö* > nyj. *ē* (*Bedi*, 30. l.).

raoən 'Räude, var, pörk'. Az öreg tőke, szöllő hegy gúnyneve (*qitiraoən*). V. ö. kfn. *rüde*, ill. *rüden*.

rēiwšui 'Rebschule, szőlőalany-iskola'. V. ö. kfn. *reb-schule*.

rēim 'Rebe, venyige'. V. ö. kfn. *rebe*, ill. *reben*.

rēimpistl̥ 'Rebenbüdel, venyigecsomó'. V. ö. kfn. *bürdelin*.

Kfn. *-ür* > nyj. *iə* (*Bedi* 31. l.).

rēwūin 'rebeln,' fanyar borra mondják (*ə rēwūit*).

rāi '„Rein“, mélyedés' a tőke körül.

rəqəf 'Reif, abroncs'. V. ö. kfn. *reif*.

rəithəo 'Reithaue, csákányszerű kapa'. V. ö. 1502: *reythawn* (*Házi* II. 5 : 110. l.).

rewuɪwəkkəipfui 'Kniezertäuber, szóró' a permetező puttonyon. V. ö. ufn. *revolver*.

r̥əgl̥ 'Riegel, rekeszfa' a hordón. V. ö. kfn. *riegel*.

riəštēikkə 'karó', melyre láncot kötnek. Evvel kavarják fel az odatot a permetezőlájtban. V. ö. kfn. *rüeren*.

riəpaitšy, l. *riəštēikkə*. V. ö. lengyel *bicz*.

rinnə, 'tränen, könnyezni'. A tőke metszéskor könnyezik.

sqim 'Salbe, kenőcs'. Rossz bor gúnyneve. V. ö. kfn. *salm*.

sqft 'Saft, nedv' a szőlőtőkében és venyigében. V. ö. kfn. *saft*.

saəə 'sauer, savanyú'. Borra mondják. V. ö. kfn. *süer*.

šəpfə 'Schapfer, merítő'. V. ö. kfn. *schapfer*.

šəpfm̥, l. *šəpfə*. V. ö. kfn. *schapfe*, ill. *schapfen*.

saəəwəəm 'Sauerwurm, szőlőmoly'.

sqtl̥ 'Bogen, hajlása a szálvesszőnek'. V. ö. kfn. *satel*. Jelenti a kapa nyelének hajlott részét is.

šāw 'Schaub, szalmaköteg', amit kötözésre készítenek elő. V. ö. 1488: *schawb*, *scheb* (*Mollay* i. m. 114. l.).

šəipasə, l. *šāw*. V. ö. Kfn. *schoub-bözen*. Disszimiláció folytán kfn *-bb* > nyj. *-lb*, ill. *-lp* ~ *-ip* (*Bedi* 14. l.).

saixə'l 'Seihe, szűrő'. A permetező puttony alkatrésze. V. ö. kfn. *sihen*.

seixtə'l 'Sechter, tőtike'. V. ö. *sehter*.

sēitskhqaw 'Setzkorb, fűzfakosár', melyet a cefrés kádba állítanak.
V. ö. kfn. *setz-korp*.

sēitshaomma 'Setzhammer, fakalapács' az abroncsok megerősítésére.

šēan 'scheren, kapálni'. V. ö. kfn. *scheren*.

šēan 'Schere, kapa', trapézalakú.

šqafəlīq, „Seifer-ling“, rossz bor gúnyneve. V. ö. kfn. *seifer*.

šisl 'Schüssel, vastál', melyben a csavarprés kasa áll. V. ö. kfn. *schüzzel*.

sūwawaisy 'Silberweiß, rakszöllő'. V. ö. kfn. *silber-wīz*.

šlaox 'Schlauch, tömlő', a permetező puttonyon.

šnqatŋ l. *aoffišnai'n*. V. ö. *schnaiten*, bescheiden eine Hecke, einen Weinstock. (*Schmeller* II. 584. l.) V. ö. kfn. *sneiten*, *snaiten*.

šnaqŋ, a porbújtásos művelésnél a földbe fektetett szálvesszőnek kiálló vége. V. ö. *schnappen*, das äusserste Ende, oder der Rand, die Spitze eines Dinges. (*Schmeller* II. 577. l.)

šnai'n 'schneiden, metszeni', V. ö. 438: *sneyden* (Házi, i. m. II. 2: 99. l.).

šəuskhqaw 'Maischrinne, facsatorna', melybe a laitot ürítik.
V. ö. kfn. *schoz-korp*.

špindl 'Spindel, orsó'. A bálványprés része. V. ö. kfn. *spindel*.

špritsə, 'Spritzer, permetező'.

špritsy spritzen, permetezni.

špritsputty Rückenspritze, permetező puttony.

špritslqəd 'Spritzladfaß, permetező lajt'.

štaontə 'Ständer, kád', melybe a cefrét gyűjtik. V. ö. kfn. *stander*.

štēikkə 'Stecken, karó'. V. ö. kfn. *stecken*.

štēikkəšlōŋ 'steckenschlagen, beverni a karókat'. V. ö. 1438: *steckchen slagen*. (Házi i. m. II. 2: 99. l.)

štēikkəhaiffūi Steckenhäufel, halomra rakott karók, két tőke között.

štōiŋ 'aufstellen, felállítani a kádakat' a szöllő végén V. ö. kfn. *stellen*. Kfn.-el > nyj.-öl. (*Bedi*, 25. l.)

štēwāi „Stehwein“ bor, mit állva isznak, mielőtt a bormérést elhagyják. V. ö. kfn. *ste-wīn*.

štiftŋ 'stiften, auffüllen, feltölteni' a hordót.

štifthēiwə 'Stiftheber, lopó' feltöltéshez.

štiftkruī 'Stiftkrug, korsó' feltöltéshez.

štošštaoŋə „Stoßtange“ köpűszerű eszköz a rézgálicoldat felkeveréséhez. V. ö. kfn. *stoz-stange*.

štrēim 'Strebe, támaszfa a bálványprés része. V. ö. kfn. *strebe*, ill. *streben*.

štrōaospaidŋ 'das Stroh ausschütteln, átfésűlni a szalmát'. V. ö. kfn. *biuteln*. Hosszú magánhangzó után szó belsejében -t > nyj. *d* (*Bedi* 46. l.).

štrōtsoppə 'Strohtzapfen, szalmakereszt a cégéren'.

štupfə 'Stupfer, Bogen, szálvessző'. V. ö. kfn. *stupfen*.

štuitŋ 'Stute, rokkaláb'. A bálványprés része. V. ö. kfn. *stuote*. kfn.-uo > nyj.-ui (*Bedi* 35. l.).

šwəəŋ 'schweissen, izzad', hordóra mondják, ha átengedi a bort. V. ö. kfn. *sweizzen*.

šwəəf l. *pintəpantŋ*. V. ö. kfn. *sweif*.

untəlōx 'Unterlage, alany'. V. ö. kfn. *unter-lage*.

untəsatsŋ 'Untersatzel, kád'. V. ö. kfn. *unter-satz*.

iwə haps 'szőlőmunkát bizonyos megállapított összegért kiadni'. V. ö. kfn. *über-houbet* Kfn. *ou* > nyj. gyakran *a* (*Bedi*, 33. l.).

iwəšnai'n 'stutzen, lenyesni a karón túlnőtt hajtasókat'.

iwəsuixə, übersuchen, végigmenni mégegyszer a szőlőn leszűretelés után. V. ö. kfn. *suochen*.

wāi 'Wein, bor'. V. ö. kfn. *wīn*.

wāimbə 'Traube, szőlőfürt'. V. ö. kfn. *wīn-ber*.

wāixət 'Weingarten, szőlő'. V. ö. kfn. *wīn-gart*. Nazálizáció által intervok. -g- > nyj. *x* (*Bedi*, 56. l.) Az összetétel második tagjára l. *paŋgət*.

wāimēissə 'Weinmesser, kacor'.

wī'l 'Wiedel, kötél' fűzfavesszőből csavarva. V. ö. 1488. *widell* (*Mollay* i. m. 114. l.).

wajrə 'Weyrer', szőlőfajta.

wəssəmiχŋ, 'Tresternwein, lőre'. V. ö. *Kuchelmichel*, *Kirschenmichel* (*Grimm* VI. 2168. l.) l. *hanzŋ*.

wintəhōiŋ 'Winterhelen, Herlinge, éretlen szőlő'. V. ö. kfn. *winter-hol*.

windiŋə, *windliŋə* 'Ackerwinde, apró szulák (*convolvulus arvensis*) felfutó gyom'. V. ö. kfn. *winden*.

windkhēistŋ 'Behälter, tartálya a permezető puttonynak'.

V. ö. kfn. *kezzel*. Az -s és -l között -t átmeneti hang. l. *kheindŋ*.

tsāx 'zähe, nyúlos'. Borra mondják. V. ö. kfn. *zach*.

tsapfūi 'Bogentrieb, szálvesszőn nőtt hajtás. V. ö. kfn. *zapfel*.

tsqpfə 'Zapfen, fenékakna'. V. ö. kfn. *zapfen*.

tsqaxə 'Zeiger, cégér'. V. ö. kfn. *zeiger*.

tsqpfətɣ 'Zapfner, Furmint'. V. ö. kfn. *zapfet*.

tsiəriŋfū'lə 'Zierfandler'. Szöllőfajta. *-del* ill. *-dl* > *nyj*. 'l.

(*Bedi* 47. 1.)

17. Nyelvjárás szöveg a szőlőművelésről.

(Das Veredeln, Einschulen, Aussetzen. Mundarttext.)

Ti fərē'la sēitstma raofamrikaniši untəlq̄x, krestytajis aof riparia puətalis, qwə mə hət hāit ā ti riparia pəlantri, tēi wqs mə tsarən untəlq̄x fəwēint aofrən mottŋ krund. Ti wüdy rēiwən wəən in tə rēiwšui aoftsəuŋ, aof fimf- sēiks mettə. In fruīqə wiət tsam pintŋ āokfəoŋə, ti hākə'l mēisŋ pštēindi aostswikt wəən, mit tnēigl kšixt tēis. Jēidi wəuxə mēisŋs puntŋ wəən, sunst fəhākə'ly si ti hākə'l. Aof qan štuk sajn ə tsēin rēiwən. In aokusti wəəns štēindi qkipfūt und in hiəpst wəəns nq̄xə qkšnidy und hqəmkiət. Ti wüdy rēiwən wəən im wintə tuəx tsaommkšnidy, aof traisk tsantimettə pəlajfi wəəns qkšnidy.

Pən fərē'ly tq nimmt mər ə kuīts aox und tq wiət ə lēinglixə šnūt kmqxt und ə tsuŋə kšidy, nq̄xə šixpt məs tsaomm ti tsuqə. Na noxtēim wəəns in məus odo in khwinštəow, wammə krqt qən hət, in ə khisty fəpəkt und āikštēimmt, tas

Die Veredler setzt man auf amerikanische Unterlage, größtenteils auf Riparia Portalis, aber man hat heute auch die Riparia Berlandieri, die (was) man zu einer Unterlage verwendet auf einem matten Grund. Die wilden Reben werden in der Rebschule aufgezogen, auf fünf-sechs Meter. Im Frühjahr wird zum Binden angefangen, die Ranken müssen beständig ausgezwickt werden, mit den Nägeln geschieht das. Jede Woche müssen sie gebunden werden, sonst verhackeln sich die Ranken. Auf einem Stock sind beiläufig zehn Reben. Im August werden sie ständig gegipfelt und im Herbst werden sie nachher abgeschnitten und heimgeführt. Die wilden Reben werden im Winter durch zusammengeschnitten, auf dreißig Zentimeter beiläufig werden sie abgeschnitten.

Beim Veredeln da nimmt man ein gutes Auge und da wird ein länglicher Schnitt gemacht und eine Zunge geschnitten, nachher schiebt man sie zusammen die zwei. Na, nach dem werden sie in Moos oder in Kohlenstaub, wenn

faixtņ ņəhaontņ īs. In ən tsimma
wəəns ņətrīm. Tēis hqatst mər aof ə
traisk krāt. Ti khēipfūi wəən mit
soxšqatn kuīt iwətēikt, tas nīt
aostrikkən. ə ņiatsēin tōx tuīt məs
səu ņətraim, tō traīms ņiņəlaon aos.
Tas plādļ kriəņ, ņiət məs aofrən
qkkə, tuət wəəns āikšūiņt. Səu
prqət ois tər qkkər ņz, wiət əkrqm
aoskštəuxə ən šəofūištix tiəf, tuət
wəəns in tə raiņ nqərə šnuə āinik-
štōiīt. ault nimmət mə nāo ə loŭtņ, tas
ti khēipfūi klaix san. Nqərə wiət tēi
qət in tēin krom āinitrēidņ und
āikšlēmmt. Taon wiət tə krom āo-
khaiffūiīt mittə hāo. Mə tuītə kreərixi
qət traof, tas mə ti khēipfūi mit ti
šrullən nīt qwištst. Tēis wiət ņimf-
sēiksmoī khāi'lt, und wanns amoi
in wqksņ saiņ, muīs məs qlli qxt tōx
šprintsņ. Pən aossēitsņ muīs tə fərē-
lə səu ksēitst wəən, tswišņ tōx und
qət. Ōəraox plaipt tswišn tōx und
qət. Tēis kuiti aox wū si sōpst¹
qəneqən und traipt wuətsļn, trum
muīs qkwiətsļt wəən, sunst traipst
unt khōə.

man gerade einen hat, in eine Kiste
verpackt und eingeschlemmt, daß
Feuchtigkeit vorhanden ist. In
einem Zimmer werden sie vorge-
trieben. Dieses heitzt man auf
dreißig Grad. Die Köpfel werden
mit Sägespänen gut überdeckt,
daß sie nicht austrocknen. Bei-
läufig vierzehn Tage tut man sie
so vortreiben, da treiben sie fin-
gerlang aus. Daß sie Blätter krie-
gen, führt man sie auf einen Ak-
ker, dort werden sie eingeschult.
So breit, als der Acker ist, wird
ein Graben ausgestochen, einen
Schaufelstich tief, dort werden sie
in der Reihe, nach einer Schnur
hineingestellt. Oft nimmt man
noch eine Latte, daß die Köpfel
gleich sind. Nachher wird diese
Erde in diesen Graben hinein-
getreten und eingeschlemmt.
Dann wird der Graben angehäu-
felt mit der Haue. Man tut eine
lockere Erde darauf, daß man die
Köpfel mit den Schrollen nicht
hinabstoßt. Dieses wird fünf-
sechsmal gelockert, und wenn sie
einmal im Wachsen sind, muß
man sie alle acht Tage spritzen.
Beim Aussetzen muß der Veredler
so gesetzt werden, zwischen Tag
und Erde. Ein Auge bleibt
zwischen Tag und Erde. Dieses
gute Auge will sich selbst ernäh-
ren und treibt Wurzeln, drum
muß es immer abgewurzelt wer-
den, sonst treibt es unten keine.

¹ Tulajdonképen: söwə.

*In hiapst weans aoskrōm, krestu-
tais wēiņan štōn, waj, tēi tsimli taiā
sān q̄lli jōā. Mitta krōwšaoſūi wiada
krōm aoskrōm aof paidņ saitņ, und
ti fārē'la wean rest pehutsaom¹
aossakhaum mitta krōwšaoſūi tas
mā ti wuatsļn nit fən hiān aossaraist.
Tāhōam in khōla weans in ən frišņ
saond āiklēikt. Tā saond tēaf nit
sar ā jōar in khōla kleiņ sāi.*

*Fqan aossēitsy tō wiāt ē rekuīnt
ā fuftsk-sexts tsantimetta tiāf. Mit-
ta krōwšaoſūi wiāt ā krōm kmōxt
und ti lūkķari ēst āinikhaot. Tā
krōm wiāt nōxta prōatņ kmōxt und
ti paoēst khimmt untņ und ti lūk-
ķari ōumāt, tas tā fārē'la in tā kuīdņ
paoēst štēt.*

*Tsareāšt wiāt nōxeraof qānā saitņ,
noxtēim aof tār aonnān, midān
tsq̄ištāuk aoskmēissņ, ā trimmūi
wiāt aofrān mettā okšnāidņ nōxā nōx
tā rai kaopā. Nēim ti štāwāl wiāt
mitta krōwšaoſūi ā lūux aoskrōm
und tā fārē'la āiksēitst. Pēt wuatsļn
fēist tsuxitrukt, tas tā fārē'la fēist-
štēt. Wanā ksēitst iz, wiāt āokhai-
fūit mittā hāo, sāu hōx qis wiār ā
krumpianhāiffūi.*

Im Herbst werden sie ausgekra-
ben, größtenteils wegen dem
Stehlen, weil die ziemlich teuer
sind alle Jahre. Mit der Grab-
schaufel wird ein Graben ausge-
graben auf beiden Seiten und die
Veredler werden recht behutsam
herausgehoben mit der Grab-
schaufel, daß man die Wurzeln
nicht vom Hirn herausreißt. Da-
heim im Keller werden sie in
einen frischen Sand eingelegt.
Der Sand darf nicht schon ein
Jahr im Keller gelegen sein.

Vor dem Aussetzen da wird
rigolt beiläufig fünfzig Zentimeter
tief. Mit der Grabschaufel wird
ein Graben gemacht und die
lockere Erde hineingehauen. Der
Graben wird nach der Breite
gemacht und die Bauerde kommt
unten und die lockere oben, daß
der Veredler in der guten Bauerde
steht.

Zuerst wird nachher auf einer
Seite, nach dem auf der anderen,
mit einem Zollstock ausgemessen,
ein Trümmel wird auf einen Meter
abgeschnitten, nachher nach der
Reihe gegangen. Neben den Stäb-
chen wird mit der Grabschaufel
ein Loch ausgegraben und der
Veredler eingesetzt. Bei den Wur-
zeln fest hinzugedrückt daß der
Veredler feststeht. Wenn er ge-
setzt ist, wird er angehäufelt mit
der Haue, so hoch als wie ein
Grundbirnhäufel. (Kartoffel-
häufel.)

¹ Nem nyelvjárasi szó.

Tə wāixət hətə waompxə əuft, tas ə si trāt, šairt nēint mə tēis. Tq ruijt ə nqəxə in šwəxə qdər in pruiðə pən aossštēikkə, tēə wəş šə meə əəfəruŋ hət.

In tswaitŋ jəə wiət ə štēikkə tətšuikslōŋ. Nqəxə wəkštər in štēikkə. In əəštŋ jəqəriz niərə khuətsə trīw, tēə wiət khuimt. Nqəxə wiət šər ə štupfə kšnūdy, und in tritŋ jəə wiət tsən štupfər ə trimmūi tətšua-kšlōŋ. Ti krēiftŋ muīs mər ūwə wintə əohaiiffūin.

Tq muīs i ēənə šə sōŋ wiə mə ti štēikkə məxt ā. Fər akātsipām tq wəən ti štēikkən kməxt, təhqəm mīdən hakl, und mīdən rəəfmēissə wəəns aospust, tas khoən špai hōm. Nqəxə wəəns tsaompuntŋ ə traisk in ən piətl und mitŋ wōŋ aossikfiət, wəumeigli wammə ti rēim mīthqəm nimt. Qə fuə štēik-kər aos, und qə fuə rēim klai tsrukk. Ti štēikkə wəən piətlwais āitrōŋ, səu qis wiə məs praəxt. Tuət wəəns āitsōin mit ən hakl āikšlōŋ.

Pən štupfə wiət ə štupfər und ə štumpf kšnūdy. Tə štupfər iz tēis laoŋi, wəş fiərīpəuŋ wiət, tsə tēin kləən trimmūi und wiət āitəəxt. Friəxə hət mə mittə šəəfūi səu hin und heə, qwə hāit wiət niər āi-

Der Weingarten hat eine Wampe oft, daß er sich dreht, schiebt nennt man das. Da ruft er nachher den Schwager oder den Bruder, der was schon mehr Erfahrung hat.

Im zweiten Jahr wird ein Stecken dazugeschlagen. Nachher wächst er in den Stecken. Im ersten Jahr ist nur ein kurzer Trieb, der wird gekolbt. Nachher wird schon ein Stupfer geschnitten, und im dritten Jahr wird zum Stupfer ein Trümmel dazugeschlagen. Die Kräfte muß man über Winter anhäufeln.

Da muß ich Ihnen schon sagen, wie man die Stecken macht auch. Von Akazienbäumen da werden die Stecken gemacht, daheim mit einem Hackel, und mit einem Reifmesser werden sie ausgeputzt, daß sie keinen Spalten haben. Nachher werden sie zusammengebunden, dreißig Stück in einem Bündel, und mit dem Wagen hinausgeführt, womöglich wenn man die Reben mitheimmimmt. Eine Fuhr Stecken aus, und eine Fuhr Reben gleich zurück. Die Stecken werden büdelweise eigetragen, so, als wie man sie braucht. Dort werden sie einzeln, mit einem Hackel eingeschlagen. Beim Stupfer wird ein Stupfer und ein Stumpf geschnitten. Der Stupfer ist dieses Lange, was vorwärts gebogen wird zu diesem kleinen Trümmel, und wird eingetaucht. Früher hat man mit der

nikštupft. Wans huits āotraipt, khimmts fia, tassəs qkfrīat. Tq tsāt mā nq̄x̄arin štupfər aos, tēi aon, tq lēist mā wqs tājāo. Natiāli krot tēis sōtŋ. Tə štumpf, tēis is tēis khuətsi, fimf- sēiks aon, tēa plaipt nēimən štupfə. Ti aonnən wən kaonts nēimən štəuk qkhuimt, fətət khēim- mā tēi rēim, ti lasŋ sqkt mā, tēi in nekstŋ jəq penutst wən tsən štup- fər und tsan štumpf.

Schaufel so hin und her, aber heute wird er nur hineingestupft. Wenn das Holz antreibt, kommt es vor, daß es abfriert. Da zieht man nachher den Stupfer aus, diese Augen, da liest man was davon. Natürlich geratet das selten. Der Stumpf, das ist dieses Kurze, fünf-sechs Augen, der bleibt neben dem Stupfer. Die anderen werden ganz neben dem Stock abgeschnitten, von dort kommen diese Reben, die „Lassen“ sagt man, die im nächsten Jahr benützt werden zum Stupfer und zum Stumpf.

(A szöveget bementa: *Preisinger* Nándor soproni szőlősgazda).

Könyvészet.

(Schrifttum.)

- Ambrózy* Ágoston: A szőlők védőszentjei. Budapest, 1933.
- Arthold*, Matthias: Handbuch des Weinbaues, Wien, 1929. Handbuch der Kellerwirtschaft, Wien, 1942.
- Babo* und *Mach*: Handbuch des Weinbaues und der Kellerwirtschaft, 2. k. Berlin, 1893.
- Bedi* Rezső: A soproni hiene-nyelvjárás hangtana, Sopron, 1912.
- Bélius*, Matthias: De Vineis et Vino Sempronienisi, (Hungariae antiquae et novae prodromus, 155. ll.) Norimbergae 1723.
- Berényi* Pál: Sopron megye, Budapest, 1895.
- Bertók*, Samuel: Kronik für bescheidene Männer, Oedenburg, 1687.
- Bíró* Géza: Szőlő, must bor, Budapest, 1936. — A szőlő metszése és művelési módjai, Budapest, 1936.
- Bleyer*, Jakob: Das Deutschum in Rumpfungarn, Budapest, 1928.
- Borászati Lapok* 1874—1943.
- Csaplovics*, Johannes: Gemälde von Ungarn, I. k., Pest, 1829.
- Csipkés* Kálmán: A Városi Múzeum borászati emlékei, Soproni Szemle 5 (1941), 129—132. l.
- Czoernig*, Karl: Ethnographie der Oesterreichischen Monarchie, 3. k., Wien, 1857.
- Darányi*, Ignaz: Die Bodenverhältnisse des Weingebirges von Kismarton und Umgebung, Budapest, 1900.
- Deutsch*, Georg: Die Geschichte des Weinbaues in Oesterreich und Ungarn, Oesterreichisch-ungarische Revue, 1892. 2. sz.
- Dvihally* Anna Mária: A budai szőlőművelés története, Budapest, 1932.
- Fényes* Elek: Magyarország leírása, Pest, 1847.
- Haberlandt*, Arthur: Die deutsche Volkskunde, Halle, 1935. — Probleme und Aufgaben der deutsch-ungarischen Volksforschung, III. Die Winzerkrone und das Weinlesefest, Neue Heimatblätter, 2 (1937), 177—195.
- Hartmann* und *Riedl*: Deutsches Bauernleben in Ungarn, Berlin.
- Házi* Jenő: Sopron szabad királyi város története, Sopron, 1921-től; Sopron középkori egyháztörténete, Sopron, 1939; Négy év múlva ünnepli Sopron alapításának 2000. évfordulóját, Sopron, 1936.
- Heimler* Károly: Sopron topográfiája, Sopron, 1936.
- Herczegh* Mihály: A bortermelés hazai fejlődése, Magyar Gazdaságtörténeti Szemle 1 (1894), 226. ll.
- Hunfalvy* Pál: Magyarország ethnográfiája, Budapest, 1876.
- Kerler*, Dietrich: Die Patronate der Heiligen, Ulm, 1905.
- Koller* Gusztáv: A soproni céhek életéből, Budapest, 1915.
- Komoróczy* György: A magyar bor multjából, Borászati Lapok 67 (1935), 52. szám.

- Kulischer, J.*: Allgemeine Wirtschaftsgeschichte, München—Berlin, 1928.
- Limbacher Frigyes és Pósch Károly*: A Ruszt-Sopron-pozsonyi borvidék, Budapest, 1913.
- Madarassy László*: Magyar szüreti szokások, Ethnográfia 40 (1929), 162—167. ll.
- Magyar Gazdaságtörténeti Szemle*, 1894—1906.
- Memorandum zu der in Ungarn aufgeworfenen Weinfrage*, Oedenburg, 1886.
- Mollay Károly*: Soproni élet a XV. század második felében, Soproni Szemle 5 (1941), 109—122. l.
- Molnár István*: Magyarország szőlőgazdasága, Budapest, 1905.
- Neubauer, Johann*: Geschichte des Oedenburger Wirtschaftsbürger—Männergesangvereines, Oedenburg, 1927.
- Nagy Imre*: Sopron multja, Századok 43(1883) pótfüzet.
- Nauman, Hans*: Grundzüge der deutschen Volkskunde, Leipzig, 1929.
- Oedenburger Zeitung*, 1875—1943.
- Pálinkás, Gyula*: Chronik der Weinkultur in Ungarn. Borászati Lapok albuma, 1935. 12—13. ll.
- Paur, Iván*: Hans Tschányi's Ungarische Chronik vom Jahre 1670 bis 1704. Magyar Történelmi Tár, 5. k., Pest, 1858.
- Paur Iván*: A soproni szőlők veszedelme a kuruc világban, Akadémiai Értesítő 17 (1857), 289. ll.
- Pettenkoffer Sándor*: Szőlőművelés, Budapest, 1930. — A bor, annak készítése és kezelése, Budapest, 1910.
- Póda Endre*: A soproni bor története, Sopron, 1894.
- Ritter, Hans*: Hausprodicol, Anno 1701. Kézirat a soproni múzeumban.
- Sárközy Irén*: Sopron kereskedelme a középkorban, Budapest, 1933.
- Sartori, Franz*: Naturwunder des Oesterreichischen Kaiserthumes, III. Teil, Wien, 1809.
- Schams, Franz*: Ungarns Weinbau in seinem ganzen Umfange, 2. k., Pesth, 1832. — Betrachtungen über Ungarns Weinbau, Pesth, 1831. — Zeitschrift für Weinbau und Weinbereitung, Erstes Heft, Ofen, 1836.
- Serpilius, Christian*: Die göttliche Käfer-Straffe, Regensburg 1713.
- Seedorf, Wilhelm*: Arbeitsbräuche in der Landwirtschaft, Handbuch der deutschen Volkskunde, I., k. 3. l.
- Soproni Elek*: A kultúrsarok gondjai, Budapest, 1940.
- Spamer, Adolf*: Die deutsche Volkskunde, 2. k. Berlin, 1934.
- Statuten des Oedenburger Weinbau-Vereines*, Oedenburg, 1846.
- Statuten des Vereines Oedenburger Weingartenbesitzer*, Oedenburg 1936.
- Storno Ferenc*: Régi soproni borsajtók, hordók és mércékről, Sopron, 1940. (Kny. a Soproni Szemléből.)
- Szekfü Gyula*: A magyar bortermelő lelki alkata, Budapest, 1922.
- Thirring Gusztáv*: A soproni részházak, Budapest, 1936. (Kny. a Városi Szemléből.) — A soproni polgárság vagyoni és birtokviszonyai, II. József korában, Budapest, 1940. (Kny. a Városi Szemléből.) — Sopron városa a XVIII. században, Sopron, 1939. — Sopron lakásviszonyai a XVIII. században, Budapest, 1934. (Kny. a Magyar Statisztikai Szemléből.)
- Takács Sándor*: Magyarország borkivitele Sziléziába 1735-től 1755-ig, Magyar Gazdaságtörténeti Szemle, 10 (1903), 373—74. l.
- Teleki, Siegmund*: Weinbau und Weinwirtschaft in Ungarn, Berlin—Wien—Zürich, 1937.
- Tumler, Franz*: Herkunft und Terminologie des Weinbaues im Etsch- und Eisaktale, Schlernschriften, 4. sz. Innsbruck, 1924.

- Vetter, Paul: Ein Beitrag zur Lösung der Weinbau-Calamität, Pressburg,
1898.
Westungarischer Weinbergbote, 1897—1908.
Westungarisches Volksblatt, 1895—1898.
Wimmer, G. A.: Das Oedenburger Komitat im Königreich Ungarn,
Wien, 1840.
Winkler Elemér: Sopron emberföldrajzi leírása, Föld és Ember, 5 (1925).

Szójegyzék.¹

(Wörterverzeichnis.)

- qkipfūin 35, 47
qlā'n 22, 35
qraffə 16, 35
qtsuiŋ 29, 35
qff 31, 35
āopintŋ 18, 35
āohaiŋfūin 16, 48, 49
aonətŋhāo 18, 35
āotsapfə 29, 35
āokštrāt 31, 35
ātəmāš 31, 35
aoffišnai'n 18, 35
aofrixŋ 18, 36.
aoshqkə 16, 36
aospintŋ 18, 36
aošštēikk 16, 36
pəik 36
paizə 36
pantl 27, 36
pantlraissŋ 19, 36
paonŋat 18, 36
pəlantri 20, 36
pštaond 19, 36
pētə'l3 31, 36
paox 36
paoxroəf 27, 36
pēidiŋl 21, 36
pai 27, 36
pailəux 27, 36
pfəff 27, 36
pflēikl 27, 36
pintŋ 47, 36
pintəpantl 18, 37
plāt 12, 27
plaokrixzišŋ 13, 37
plqwŋ 13, 27
plaotsəpfətŋ 13, 37
pləudərə 22, 37
pəunštikl 27
pəuŋ 12, 14, 37
pēiŋāilēiŋ 14, 37
pəudiŋ 22, 37
pəukštajə 27
prətsŋ 27, 37
prēis 26, 37
prēisŋ 22, 37
prēissə 22, 37
prēispām 26, 37
prēiššīqə 27, 37
prēishaos 26, 37
prēistiš 27, 37
prikk 14, 37
prūx 37
puətəkēsə 13, 37
pumpŋ 37
pušŋ 37
pušŋšaonŋ 30, 37
puttŋ 21, 37

¹ A szavak mögé tett számok a dolgozat lapszámát jelentik.

- puttutroxa* 21, 38
pütsu 29, 38
pəkundə 13, 38
takkə 27, 38
toʃui 27, 38
taom 27, 38
taowuətsʃ 13, 38
telləwəri 13, 38
tirektrōxa 13, 38
troxtə 21, 39
trūw 12, 38
trēistən 22, 38
trēitsəffui 21, 38
tritŋhəo 18, 38
trimüi 16, 38, 49
trimüiʃlōŋ 17, 38
tiə'lkəum 27, 38
tuəxraiwkədə
aixʃ 28
aışnhaommə 28, 38
āiʃlōx 27, 38
āiʃlōŋ 21, 38
āiʃlōxtsəo 28, 38
āiʃlesu 22, 39
əppiauwāimbə 13, 39
ʃōs 27, 39
ʃasʃrutšə 29, 39
ʃoslōəttə 28, 39
ʃōšštiəŋ 28, 39,
ʃōstia'ł 27, 39
ʃōstŋhəo 18, 39
ʃərə'lə 20, 39, 47, 49
ʃərə'lŋ 39, 46
ʃərə'lmēissə 29, 39
ʃiatʃəffui 22, 39
ʃlōšŋ 31, 39
ʃlošŋsaonŋ 31, 39
ʃuəri 39
khaomp 29, 39
kantə 27, 39
kəsu 39
khəən 39
khēindʃ 21, 39
khəəndlə 31, 39
krēəʃərə'ln 39
krēəmqxə 27, 39
kipʃui 12, 18, 39
kiəskhə'ł 29, 49
klazʃ 31, 49
knialŋ 12, 17, 49
knitʃ 16, 40
khəuwüireiwən 20, 40
khuimə 16, 17, 40
khōlə 26, 40, 48
khōləlaixtə 28, 40
khōləkrəut 29, 40
khēipʃui 20, 40, 47, 48
kraxə'ł 31, 40
krantsəłtsəqəxə 30, 40
kraotsuppŋ 31, 40
krēiʃtŋ 16, 40, 49
kruʃ 40
kruʃm, 14, 15, 40
kruʃwə 15, 40
kruʃən 18, 40
kaons 27, 40
khəə 27, 40
khəupʃ 40
khəupʃrōəʃ 27, 40
khəupʃpām 27, 40
khəusthēiwə 27, 40
krampüi 22, 41
khaom 29, 41
khaommi 41
ksiffi 31, 41
kumʃ 22, 41
khupʃəwitruʃ 19, 41
hakʃ 18, 41, 49
həkə'ł 18, 41, 49
hoiwəmaond 26, 41

- hanzļ* 21, 41
hāo 18, 41, 48, 49
hāi'ln 42, 48
haoptaox 12, 41
hāw 31, 41
hēiftņ 18, 41
hairixə 29, 41
haiwum 13, 41
huits 41
huitsšlēigl 28, 41
hēātām 41
hiattə 36, 41
hiattahaos 32, 41
hiattahittņ 32, 41
inslət 27, 41
jakəuwuwaimbə 13, 41
jēixļ 27, 41
lqəd 21, 41
lqxə 29, 41
lqxəprēis 29, 42
lqxəsakļ 29, 42
loxəwandļ 29, 42
las 12, 17, 42, 50
lēizņ 21, 42
lēisə 21, 42
lēisəwqη 21, 42
lēiskhqən 21, 42
ləušqərə 19, 42
mqəš 21, 42
mašņ 18, 42
mōtao 19, 42
müjd 31, 42
mugļ 31, 42
muitņ 46
mqətistļ 42
məust 42
məustlə 21, 42
məustļn 21, 42
məustsaixə'l 22, 42
nuədə'l 27, 42
nq'l 27, 42
nēimaigl 12, 42
nēipļ 31, 42
nēigl 31, 42
nūtəšqrpūin 18, 43
hotallə 13, 43
qət 21, 43
ē'n 43
ēhə 43
raoən 43
rēiwšui 43, 47
rēim 12, 43, 49
rēimpiatļ 43
rēwūin 29, 31, 43
rāi 18, 43
rqəf 43
raiθhəo 16, 43
rewūiwəkhēipfui 43
rēigl 27, 43
riəštēikkə 19, 43
riəpaitšņ 19, 43
rinnə 17, 43
saijm 31, 43
soft 43
saoə 31, 43
šqpfə 21, 43
šqpfņ 21, 43
saoəwum 19, 43
soql 12, 14, 43
šāw 18, 43
šqipasn 19, 43
saixə'l 22, 43
sēixtə'l 22, 43
sēitshaommə 28, 44
šəən 18, 44
šəən 18, 44
sqəfəliņ 31, 44
šisļ 27, 44
sūwəwaisņ 13, 44
šlaox 44

- šnəətŋ 18, 44
 šnapŋ 14, 44
 šnai'n 17, 44
 šəuskəw 22, 44
 špindl 27, 44
 špritsŋ 19, 44
 špritsputŋ 44
 špritsləd 19, 44
 štaontə 21, 44
 šteikkə 16, 44, 49
 šteikkəšlōŋ 18, 44
 šteikkəhəiffüi 18, 44
 štōin 21, 44
 štēwāi 31, 44
 štiftŋ 29, 44
 štithēwə 27, 44
 štittkrui 29, 44
 štōšštaonə 19, 45
 štrēim 27, 45
 štrōaospaidlŋ 18, 45
 štrōtsəpfə 30, 45
 štupfə 12, 44, 45, 49, 50
 štuitŋ 27, 45
 šwəəsŋ 27, 45
 šwəəf 18, 45
 untələx 20, 45, 47
 untəsatsl 22, 45
 iwəhəps 19, 45
 iwəšnai'n 18, 45
 iwəsuixə 21, 45
 wāi 45
 wāimbə 21, 45
 wāixət 45, 49
 wāimēissə 18, 49
 wi'l 17, 49
 wairə 13, 45
 wōssəmixl 22, 45
 wintəhōin 45
 windiŋə, windliŋə 45
 windkhēistl 45
 tsāx 29, 46
 tsəpfüi 17, 46
 tsəpfə 27, 46
 tsəxə 30, 46
 tsəpfətŋ 13, 46
 tsiorifə'lə 13, 46

